

Ne bis in idem

Szerző: KARSAI Krisztina

Affiliáció: egyetemi tanár, Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar

Rovat: Büntetőjog

Rovatszerkesztő: SZOMORA Zsolt

Lezárás dátuma: 2023.04.01

Idézési javaslat: KARSAI Krisztina: „Ne bis in idem” in JAKAB András – KÖNCZÖL Miklós – MENYHÁRD Attila – SULYOK Gábor (szerk.): Internetes Jogtudományi Enciklopédia (Büntetőjog rovat, rovatszerkesztő: SZOMORA Zsolt) <http://ijoten.hu/szocikk/ne-bis-in-idem> (2023). Konkrét szöveghelyre való hivatkozáshoz javasoljuk a szövegbeli bekezdésszámok használatát, pl. [8] vagy [12]–[18].

A kétszeres értékelés tilalma ugyanazon tények többszöri – joghatással járó – figyelembevételének tilalmát jelenti a társadalom büntetőjogi alrendszerében, illetve bizonyos esetekben az egész jogrendszerben vagy akár az adott tényekre vonatkozó transznacionális kontextusban is. Az ugyanazon tények többszöri figyelembevételének tilalma az anyagi jogban reáltényekre vonatkozhat, míg az eljárásjogban és a végrehajtási jogban a jogi tényekkel van összefüggésben (azaz azon reáltényekkel, amelyek valamely eljárási aktushoz kötődnek). A ne bis in idem elv érvényesülésének lehetséges kontextusait be lehet azonosítani a teljesség igényével, így megkülönböztethetünk belső jogrendszeri, transznacionális és horizontális kontextusokat. Ezekben belül pedig a jogági osztályozás szerint szükséges tovább bontani a megkülönböztethető tartalmú érvényesülési kereteket, így külön-külön az anyagi jogi, az eljárásjogi és a büntetés-végrehajtási kontextusokat.

Tartalomjegyzék

- 1. Ne bis in idem – a kétszeres értékelés és a kétszeres eljárás tilalma**
- 2. Belső jogrendszeri kontextusok**
 - 2.1. Anyagi jogi kontextus
 - 2.1.1. A ne bis in idem leképeződése a magyar büntető anyagi jogban
 - 2.2. Eljárásjogi kontextus
 - 2.2.1. Emberi Jogok Európai Egyezménye 7. kiegészítő jegyzőkönyv
 - 2.2.2. A ne bis in idem leképeződése a magyar büntetőeljárás jogban
 - 2.3. Büntetés-végrehajtási kontextus
- 3. Transznacionális kontextusok**
 - 3.1. Anyagi jogi kontextus
 - 3.2. Eljárásjogi kontextus
 - 3.2.1. A Nemzetközi Büntetőbíróság Statútuma
 - 3.2.2. Uniós jog
 - 3.2.3. Párhuzamos büntetőeljárások problematikája
 - 3.2.4. Érvényesülés a bűnügyi együttműködés jogában
 - 3.3. Büntetés-végrehajtási kontextus

4. Horizontális kontextus(ok)

- 4.1. Az Alapjogi Charta és az EUB joggyakorlata
- 4.2. A horizontális ne bis in idem magyar jogi leképeződése
 - 4.2.1. Alkotmányos háttér és az Alkotmánybíróság döntései
 - 4.2.2. Büntetőjogi alrendszer

5. JEGYZETEK

1. Ne bis in idem – a kétszeres értékelés és a kétszeres eljárás tilalma

[1] A kétszeres értékelés tilalma ugyanazon tények többszöri – joghatással járó – figyelembevételének tilalmát jelenti a társadalom büntetőjogi alrendszerében, illetve bizonyos esetekben az egész jogrendszerben, vagy akár az adott tényekre vonatkozó transznacionális kontextusban is. Az ugyanazon tények többszöri figyelembevételének tilalma az anyagi jogban *reáltényekre* vonatkozhat, míg az eljárásjogban és a végrehajtási jogban a *jogi tényekkel* van összefüggésben (azaz azon reáltényekkel, amelyek valamely eljárási aktushoz kötődnek). Ez utóbbi kontextusban, amikor a tilalom a büntető igazságszolgáltatás egészére vonatkozik, az általában azt zárja ki, hogy a büntetőhatalom valamely joghátránnyal járó gyakorlása ne sújtsa kétszer az érintett személyt, így a többszöri megbüntetés tilalma (*ne bis poena in idem*)^[1] és a többszöri eljárás (*ne bis prosecution in idem*)^[2] tilalma is kirajzolódik az elv általános filozófiai magjában. Az azonban, hogy egészen pontosan milyen konkrét előfeltételek szükségesek a fenti tilalmak érvényesüléséhez, valamint az, hogy mi tartozik a tilalom hatókörébe – az időben és térben változó jogi szabályozók aktuális tartalmától függ.

[2] Az itt képviselt álláspont szerint az elv alábbi kontextusait lehet megkülönböztetni:

- *belső jogrendszeri* kontextusok: büntető anyagi jogi, büntető eljárásjogi és büntetés-végrehajtási;
- *transznacionális* kontextusok: büntető anyagi jogi, büntető eljárásjogi és büntetés-végrehajtási;
- *horizontális* kontextus – a büntetőjogi felelősségtől különböző jogi felelősségi forma (közigazgatási jog, szabálysértési jog, magánjog) párhuzamos megállapíthatósága nemzeti és nemzetközi (uniós) vagy vegyes keretekben.

A következőkben a fenti kontextusokat jogi tartalommal kitöltő szabályozók főbb jellemzőit foglaljuk össze, a részletes elemzésektől azonban eltekintünk a szócikk műfajára figyelemmel. Beazonosítjuk a hatályos magyar és nemzetközi jogi szabályozórendszer elemeit, egymásra hatásukat, illetve a fenti kérdésköröket feldolgozó tekintélyes és gazdag hazai jogi szakirodalomban uralkodó nézetekre^[3] is teszünk utalást.

[3] Mindezek előtt azonban szükséges megemlíteni, hogy a *ne bis in idem* elv – ahogy később bemutatjuk – egyes fragmentumai régóta elismertek a modern jogrendszerekben, azonban a témakört érintő vizsgálódás *felfutása* az európai uniós integrációban megjelenő új, jogi kötőerővel bíró tartalmi fragmentumoknak köszönhető, elsősorban a Schengeni Végrehajtási Egyezmény (SVE)^[4] 54. cikkének köszönhető, valamint annak, hogy ezek a fragmentumok olyan további integrációs lépéseket tettek szükségessé, amelyek a *ne bis in idem* elv erősödését és érvényesítésülését segítették elő, illetve könnyítették meg (például közös európai bűnügyi nyilvántartási rendszer kidolgozása). A *ne bis in idem* elv európai rendszerbeli helyének pontos megrajzolásához annak kidomborítása is szükséges, hogy a *ne bis in idem* elv a *kölcsönös elismerés* európai alapelvi konstrukciójának egyik központi alkotóeleme, ugyanis a másik tagállami végleges ügydöntő döntés elismerése az állam saját büntetőigényének elenyészését (kimerítését) jelenti.

[4] Kiemelendő továbbá az is, amit Szabó Judit állapít meg összefoglaló jelleggel, hogy a *ne bis in idem* elv

alkalmazhatóságához szükséges azonosság megítélése jelentősen eltérő az egyes

jogágak szerint: a büntetőjogban a tettazonosság tényállás-azonosságot jelent, míg a polgári jogban már jogalapi azonosságot. Ehhez képest a közigazgatási jogban a tényállási azonosságon túl szükséges a védett jogi érdek vagy értéke azonossága is.^[5]

[5] Ebben a szócikkben kizárólag a büntetőjogi alrendszerben értelmezendő *ne bis in idem* elvet tárgyaljuk, a más jogági kapcsolódások a horizontális kontextusban merülnek fel, azonban a más jogági tettazonosságot nem vizsgáljuk. Hasonlóképpen nem vizsgáljuk az uniós jogban érvényesülő különböző *ne bis in idem* koncepciókat, kizárólag a büntetőjogi keretrendszerben érvényesülő tilalommal foglalkozunk, még akkor is, ha a *ne bis in idem* uniós jogon belüli jelentéséhez hozzátartozik az uniós (különösen versenyjogi) *jogsértésekkel* kapcsolatos párhuzamos szankcionálás kérdésköre.^[6] Megjegyzendő továbbá az is, hogy az eltérő *ne bis in idem* tartalom kritika tárgyát is képezi, ahogy azt Kokott főtanácsnok a Toshiba-ügyben össze is foglalja: „A *ne bis in idem* elve mint alapjogi szintű alapvető uniós jogi elv fő jelentéséből következően annak tartalma nem különbözhet lényegesen attól függően, hogy melyik jogterület érintett.”^[7] A *ne bis in idem* elve ugyanis az uniós jog általános jogelvei közé tartozik, és tartalmi magját az Európai Unió Bírósága (EUB) dolgozta ki.^[8]

[6] A *ne bis in idem* elv és a hatókörébe tartozó résztilalmaktól meg kell különböztetni a kettős büntetendőség (kettős inkrimináció) elvét, amely a büntető joghatóság megalapozásának és esetleges gyakorlásának elvei közé tartozik, és – lényegét tekintve – ellenkező irányú eredményt jelent az alkalmazása: azaz azt, hogy valamely személyek külföldön elkövetett cselekményei miatt (a magyar Btk.-ban a nem magyar állampolgár által külföldön megvalósított cselekménye miatt) a büntetőigény érvényesítését az állam csak akkor gyakorolja, ha mindkét ország jogszabálya szerint büntetendő a cselekmény. A kettős inkrimináció szerepet játszik még a kiadatási viszonyokban (az uniós tagállamok közötti átadási jogviszonyokban már visszaszorulóban van), illetve egyre csökkenő jelentőséggel bír az eljárási jogsegély teljesítése körében. Elvi szinten a kettős inkrimináció és a *ne bis in idem* elv tipikus metszetében végső soron az a kérdés is felmerülhet, hogy amennyiben gyakorolhatná a másik állam a büntetőhatalmát, a transznacionális kontextusban értelmezett eljárásjogi *ne bis in idem* ki fogja zárni az eljárás lehetőségét (értelemszerűen az ezt tartalmazó szabályozónormák fennállása esetén).

2. Belső jogrendszeri kontextusok

2.1. Anyagi jogi kontextus

[7] A büntetőjogilag releváns cselekmény minősítése merül fel itt elsősorban, egység-többségtani kérdések, súlyosító és minősítő körülmények mikénti értékelése kap jelentőséget: ne legyen olyan (reál)tény, amit kétszer értékelünk, de semmilyen (lényeges) tény ne maradjon értékelés nélkül. Ezen túlmenően pedig az anyagi jogi „tettazonosság” kérdése is ebben a kontextusban jelentkezik markánsan. A büntető anyagi jogi normák kialakításánál a jogalkotó alapvető feladata ennek követése, a büntetendőségi értékítélet tényállásokba való átszűrése körében igazságossági és méltányossági okok, valamint az állami büntetőhatalom (*ius puniendi*) önkorlátozása játszik szerepet a büntető jogalkotásban. A jogalkalmazásban pedig a vád, az ítéleti tényállás jogi minősítése és a kapcsolódó büntetés kiszabása körében kell ezt figyelembe venni. Szoros értelemben így a büntetés kiszabása során alkalmazott elvnek tekintendő, amely a büntetőjogi felelősség megállapításához szükséges reálaktusok (történeti tények, körülmények) többszöri figyelembevételét zárja ki mind negatív, mind pozitív irányban.

2.1.1. A *ne bis in idem* leképeződése a magyar büntető anyagi jogban

[8] A magyar Alaptörvény nem tartalmazza (ahogy a korábbi Alkotmány sem) az elv egyik fenti tartalmi magját sem, a hatályos szöveg XXVII. cikk (6) bekezdése az eljárásjogi kontextusra alkalmazandó és érthető. A *ne bis in idem* esetleges anyagi jogi aspektusait a jogállamiság

(jogbiztonság) elvéből és az emberi méltóság alapjogából lehetett levezetni, a konkrét követelmények a jogági kódexekben közvetetten, a tilalom érvényesítésére megalkotott normákon keresztül jelentkeztek. Az Alaptörvény hatályos szabálya az eljárási *ne bis idem*et, illetve a kétszeres megbüntetés tilalmát („és nem ítéltető el”) is tartalmazza: az itt képviselt álláspont alapján a szöveg tagadó szerkezetéből kiindulva alternatív kapcsolatot teremtve a két követelmény között („senki nem vonható büntetőeljárás alá, és nem ítéltető el olyan bűncselekményért”).

[9] A 2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről (Btk.) nem tesz említést a kétszeres értékelés anyagi jogi jellegű tilalmairól, így az anyagi jogi követelményeket a jogtudomány és a joggyakorlat munkálja ki, amelyek mögöttes elvi keretrendszere – bár az anyagi jogi jellegű kétszeres értékelés tilalmát nem tekinthetjük alapjognak az Alaptörvény szerint – a jogállamiságból eredő jogbiztonsági követelményekből, illetve a törvényesség elvéből építkeznek. A joggyakorlat és az elméleti dogmatika fontos rendezőelvnek tekinti a kifejezett szabályozás hiánya ellenére is. Nagy Ferenc – a többi aspektus mellett még azt is – külön kiemeli, hogy

a kétszeres értékelés tilalma tekinthető az egység-többség tana elvi alapjának is, amelynek értelmében az egy vagy több bűncselekmény megállapítása során egy körülmény sem értékelhető kétszeresen, de semmi sem maradhat értékelés nélkül.^[9]

Ez a bírósági gyakorlatban is jellemzően követett elv.

[10] A tények kétszeres értékelésének tilalmába nem ütközik az, hogy a *jogi személyekkel szemben intézkedés* alkalmazandó a *jogi személlyel szemben alkalmazható büntetőjogi intézkedésekről 2001. évi CIV. törvény* (Jszbt.) alapján, annak ellenére sem, hogy az intézkedés alkalmazására a feltételek fennállása esetén a természetes személy „ugyanazon” cselekménye miatt kerül sor. Itt ugyanis a további feltételek bekövetkezése további tényeket von be az értékelésbe, amelyek csak a jogi személy „magatartása” és szankcionálhatósága szempontjából bírnak jelentőséggel.

[11] A legfelső bírói fórum elvi iránymutatásai körében a Legfelsőbb Bíróság Büntető Kollégiumának 154. számú állásfoglalása, majd a Kúria 56. BK véleménye pontosította az elv tartalmát a büntetékiszabás vonatkozásában. Ezek kimondják, hogy a kétszeres értékelés tilalma a büntetést befolyásoló körülmények értékelésénél is érvényes. A törvényhozó által tényállási elemként szabályozott, avagy a súlyosabb vagy enyhébb minősítést megalapozó körülményt nem lehet külön enyhítőként vagy súlyosítóként is értékelni. Olyan esetben azonban, amikor a konkrét körülmény súlya a minősítéshez szükséges mértéket jelentősen meghaladja, nincs akadálya azt – a súlyosabb vagy a privilegizált minősítés mellett – súlyosító vagy enyhítő körülményként is értékelni. A bűnhalmazatnak a büntetési tételkeret felső határát emelő hatása van,^[10] ezért súlyosító körülményként nem értékelhető (kétszeres értékelés tilalma). A kettőnél több bűncselekmény halmazata azonban már értékelhető súlyosítóként. Hangsúlyozandó, hogy a bűnhalmazat önmagában nem sérti a kétszeres értékelés tilalmát, az alaki halmazat vonatkozásában sem érvényesül ez a korábbi felfogás.^[11] A Legfelsőbb Bíróság 6/2009. BJE határozata szerint „amennyiben a bíróság a vád tárgyává tett és a bűncselekmény egységébe tartozó cselekményt jogerősen elbírált, határozata e bűncselekmény tekintetében res iudicatum eredményez”. Megemlítendő, hogy a Btk. új 6. § (3) bekezdése (hatályos 2022. március 1-jétől) a jogegységi döntés fenti tartalmát lerontja, mivel eszerint ha az elkövető több vagy tartós cselekménye egy bűncselekményt valósít meg, vagy több bűncselekménye e törvény rendelkezése alapján egy bűncselekményt valósít meg, és e bűncselekmény miatt az elkövetővel szemben vádemelésre került sor, az elkövető által a vádemelést követően elkövetett újabb ugyanolyan bűncselekmény önálló bűncselekményként bírálható el. Tóth Géza megállapítja, hogy

az új szabályozás a *ne bis in idem* elv hatókörének korlátozását jelenti az azonosság-fogalom restriktív útján, hiszen a bűncselekményegység már nem az ügydöntő határozat meghozataláig terjedő időtartamot öleli fel, hanem az csupán a vádemelés időpontjáig tartó időszakot foglalja magában. Mindezeknek megfelelően a 2022. március 1. napjáig a cselekményegységet a jogerős ügydöntő határozat meghozatala, azt követően pedig a cselekményegységbe tartozó egyes rész-cselekmények miatt első alkalommal történő vádemelés zárja le. A cselekményegység lezárásáig az egységet lezáró tény bekövetkezte előtt elkövetett valamennyi rész-cselekmény a cselekményegységbe tartozik, ezért azok jogerős elbírálása ítélt dolgot eredményez a törvényi egységbe tartozó, de el nem bírált rész-cselekmény vonatkozásában.^[12]

2.2. Eljárásjogi kontextus

[12] Ahogy korábban említettük, a kétszeres értékelés tilalma az igazságosság általános elvéből és az állami kényszer (értsd büntetőjogi felelősségre vonás hatalma) korlátozásának követelményéből fakad, és a legtágabb felfogásban az adott társadalom teljes büntetőjogi alrendszerét érintően tartalmazhat megszorításokat. A *ne bis in idem* elve (vagy a régebbi szóhasználatban *non bis in idem*) nemcsak a *ius puniendi* parttalan érvényesítésével szemben védelmezi az individuumot, hanem biztosítja a bírósági döntések „véglegességét” a modern jogállamban. Ennek alapvető indoka az egyéni jogvédelem körében az a védelmi szükséglet, hogy amennyiben az állam büntetőigényét egyszer már érvényesítette az adott személy adott cselekményét illetően, ez az igény elenyészik, s újbóli érvényesítésének nincs helye, legfeljebb csak akkor, ha olyan túlnyomó érdek jelentkezik, ami a jogerős ítélet áttörését megalapozhatja. A belső jogban a *jogerő* kérdése szorosan kapcsolódik a kérdéskörhöz: a *ne bis in idem* elve jobbára az alaki jogerőből mint megtámadhatatlanságból következik, a *res iudicata* pedig az anyagi jogerőhöz mint megváltoztathatatlanság (végrehajthatóság) jogintézményéhez kötődik. Az elv az *aequitas* és a méltányosság alapelveiből származtatható, elsősorban azzal, hogy a megbüntetéssel az elkövetett bűnt kiegyenlítette a közösség (az állam), így további vagy akár újabb megbüntetés nem lenne méltányos. Római jogi maximája a *nemo debet bis vexari pro una et eadem causa*. Jogi értelemben a jogerő intézményének kialakulásával és érvényesülésével kristályosodott ki: a *res iudicata*, az ítélt dolog joghatásait az antik jogrendek lényegében elismerték, ezzel van összefüggésben a *ne bis in idem* is. A középkori Európa kánonjogi inkvizitórius eljárási rendszerében a *ne bis in idem* az anyagi igazsággal szemben annak korlátozó hatása miatt nem érvényesült.^[13] A jogelvbe a felvilágosodás eszméi leheltek ismét életet, az alapvető polgárjogok kialakulásával a nyugati társadalmakban a *ne bis in idem* elve a személy védelmével került szoros összefüggésbe, mára az általános személyiségi jogból is levezethető. Így tehát az elv eljárásjogi alapelvi funkciója is adott.^[14] Az angolszász jogfelfogásban az ún. *double jeopardy* elve testesíti meg a *ne bis in idem*hez hasonló követelményt, általában egyébként külföldi elítéléssel kapcsolatosan is.^[15]

[13] Ezekben az összefüggésekben lényeges kérdés az azonos tett (cselekmény) fogalmának és hatókörének megfogalmazása és lehatárolása, azaz az, hogy materiális jellegű (tények) vagy formális jellegű (jogi értékelés) azonosságot követel-e meg az elv egy-egy konkrét esetben.^[16] Ettől részben eltérhet az eljáráson belüli, „dinamikus” (vagy eljárásjogi) tettaazonosság kérdése, amely különösen a vádelv, vádhozakötöttség, a vád kimerítésének körében jut jelentőséghez.^[17]

2.2.1. Emberi Jogok Európai Egyezménye 7. kiegészítő jegyzőkönyv

[14] A kétszeres eljárás tilalmának alapjogi rögzülése a nemzetközi emberi jogi törekvéseknek is köszönhető, mivel a kétszeres eljárás tilalmát több nemzetközi jogi instrumentum is tartalmazza,

így a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya 14. cikkének (7) bekezdése^[18] és az Emberi Jogok Európai Egyezménye (EJEE) 7. kiegészítő jegyzőkönyvének 4. cikke.^[19] Az Emberi Jogok Európai Bírósága (EJEB) joggyakorlatában is többször felbukkan a fenti cikkekre való hivatkozás; ezeknek köszönhetően az emberi jogi bíróságnak alkalmá nyílt az elv tartalmát sok szempontból kibontani.^[20] Ezek a nemzetközi dokumentumok^[21] a *belső jogi kétszeres értékelést* tilalmazzák, s nem kötik ki a nemzetközi érvényességet.

[15] A magyar eljárásjogban érvényesülő kétszeres eljárásra vonatkozó tilalmak és a joggyakorlat is megfelel az EJEB ítélkezési gyakorlatának, tudomásunk szerint nem volt Magyarországgal szemben panasz a fenti alapelv esetleges sérelme miatt.

2.2.2. A *ne bis in idem* leképeződése a magyar büntetőeljárás jogban

[16] A magyar Alaptörvényben rögzített elvet alapjognak (alapvető jognak) kell tekinteni, ami alanyi jogi jogosultságot is teremt, és egyben azt a lehetőséget is megadja, hogy e jogra közvetlen igényt is lehessen alapítani (ha a vonatkozó eljárásjogi rendelkezéseket alkotmányellenesen alkalmazná valamelyik hatóság). Az Alaptörvény XXVIII. cikk (6) bekezdése értelmében

a jogorvoslat törvényben meghatározott rendkívüli esetei kivételével senki nem vonható büntetőeljárás alá, és nem ítéltető el olyan bűncselekményért, amely miatt Magyarországon vagy – nemzetközi szerződés, illetve az Európai Unió jogi aktusa által meghatározott körben – más államban törvénynek megfelelően már jogerősen felmentették vagy elítélték.

Az Alaptörvény szabálya a más országból származó, jogerős felmentést vagy elítélést tartalmazó határozatok blokkoló erejét mondja ki. Az alaptörvényi rendelkezés az eljárásjogi *ne bis in idem*et tartalmazza (illetve a kétszeres elítélés tilalmát is).

[17] Az Alkotmánybíróságnak volt lehetősége az Alaptörvény hatálybalépése óta az elv több aspektusával is foglalkozni. Így a 33/2013. (XI. 22.) AB határozatban a belső eljárásjogi kontextusban azt állapította meg, hogy a törvényes vád hiánya okán történt eljárást megszüntető végzés meghozatalát követően az ismételt vádemelés lehetősége nem sérti a kétszeres eljárás tilalmát, mivel a vád törvényességének vizsgálatakor kizárt a tényállás formálása, ilyenkor a vád megalapozottságának kérdése érintetlenül marad, így a bíróság ilyen esetekben a vádelvből fakadó és a bíróságra háruló vádkimerítési kötelezettségnek sem tesz eleget. Egy újabb eljárás tehát nem sérti az alkotmányos elvet.

[18] Az alkotmányos rendelkezés alapján a *res iudicata*, valamint a *ne bis in idem* elvek összekapcsolása a *büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvényben* (Be.) az alapvető rendelkezések között található,^[22] illetve az eljárás különböző szakaszaira tekintettel több helyen tartalmaz.^[23] Ez a kétszeres eljárás tilalmának egyik legfontosabb eljárásjogi leképeződése, de hasonlóképpen fontos a tettazonossággal kapcsolatos követelmény törvényes rögzítése, így tehát az, hogy a vádelvvel összefüggésben a ténykérdésekben való kötöttség megjelenik a Be. 6. § (2) bekezdésében.^[24] Fontos jellemzője továbbá a hatályos eljárási törvénynek, hogy a transznacionális érvényesség elismerése az uniós tagállamok vonatkozásában törvényi rögzítést kapott a Be. 4. § (7)–(9) bekezdésében, melyekről a következő alcímben lesz szó.^[25]

2.3. Büntetés-végrehajtási kontextus

[19] A büntetőjogi joghátrányokkal kapcsolatosan értelmezhető a büntetések többszöri végrehajtásának a tilalma, amely a legkézenfekvőbbben a büntetés végrehajtásának kizáró okai között tudna megjelenni, azonban a magyar jogi keretrendszerben ennek nincs lenyomata. Az Alaptörvény nem tartalmazza a konkrét tilalmat, egészen pontosan a *ne bis in idem* tilalomnak más

vetületét igen, de ezt nem. Így a kétszeres vagy többszörös végrehajtás tilalmát a jogállamiság elvéből, a jobbiztonság követelményéből, az emberi méltósághoz való jogból és a tisztességes eljárás követelményéből közvetve vezethetjük le. Elfogadható lehet még egy olyan értelmezés is, amely szerint az Alaptörvény *ne bis in idem*re vonatkozó szövegében a „nem lehet büntetőeljárást indítani” szövegrészt az alkotmányosságnak megfelelően tágan kell értelmezni, amelyből az következik, hogy mivel a büntetés végrehajtása is a büntetőeljárás ökoszisztémájához tartozik, a végrehajtás ismételt fogatosítása sértene az Alaptörvényt.

[20] Érdemes a pontosság kedvéért megállapítani, hogy nem tartoznak a *ne bis in idem* elv védelme alá, vagyis nem lehet a büntetés végrehajtásának tekinteni azokat az intézkedéseket, amelyek a terhelt olyan előzetes fogvatartásáról rendelkeznek, amely a terhelt későbbi, esetleges büntetésébe beszámíthatók.^[26]

[21] A kétszeres megbüntetés kérdéskörét érinti a Kúria Büntető Kollégiuma 56. BK véleménye egyik iránymutatása, miszerint nem tekinthető kétszeres értékelésnek az, ha súlyosító körülményként veszi figyelembe a bíró, ha az elkövető más ügyben alkalmazott felfüggesztett szabadságvesztés próbaideje alatt, a feltételes szabadság ideje alatt vagy a kegyelem véglegessé válása előtt követte el a bűncselekményt. Abból a tényből ugyanis, hogy az elkövetőt a többelhátránnyal való fenyegetettség sem tartotta vissza a bűnelkövetéstől, a személyének nagyobb veszélyességére lehet következtetni és ilyenkor a felfüggesztett szabadságvesztés végrehajtásának esetleges elrendelése, a feltételes szabadság megszüntetése, a kegyelem hatályvesztése nem a bűncselekmény mikénti elkövetéséhez, hanem az ítéletben kiszabott büntetéshez fűződő jogkövetkezmény.

[22] A vagyonekobzás körében is értelmezhető a *ne bis in idem* elv most tárgyalt kontextusa (kétszeres elvonás tilalma), így a 95. BK vélemény szerint ha a kiesett bevétel megfizetésére, a jogosulatlanul igénybe vett kedvezmény, illetve a jóváhagyott céltól eltérően felhasznált pénzeszközök visszafizetésére az annak kapcsán eljárni jogosult hatóság az elkövetőt vagy azt a gazdálkodó szervezetet, amelyik azzal gazdagodott már kötelezte, nincs helye vagyonekobzás alkalmazásának. Abban az esetben, ha a felbujtó vagy a bűnsegéd a bűncselekmény elkövetése kapcsán nem tett szert vagyonra, velük szemben nincs helye vagyonekobzásnak; az intézkedést ilyenkor kizárólag a tettessel (társtettessel, közvetett tettessel) szemben kell a teljes megszerzett vagyonra alkalmazni. Akkor azonban, ha a felbujtó vagy a bűnsegéd részesedett a tettes (társtettes, közvetett tettes) által megszerzett vagyonból, a vagyonekobzást részesedésük mértékéig – mint a bűncselekmény elkövetésével összefüggésben szerzett vagyonra – velük szemben kell elrendelni; ilyenkor az intézkedés a kétszeres elvonás tilalmára tekintettel a tettessel (társtettessel, közvetett tettessel) szemben csak az általuk megszerzett vagyon ezt meghaladó részére alkalmazandó.

[23] A szabadságvesztésre (vagy közérdekű munkára) átváltoztatott pénzbüntetésnél a kétszeres végrehajtás tilalmából fakad, hogy amennyiben a végrehajtás megkezdése előtt az elítélt a pénzbüntetést kifizette, akkor a szabadságvesztés nem hajtható végre. Ugyanez a rendelkezés követendő, ha a pénzbüntetést a helyébe lépő közérdekű munka végrehajtásának a megkezdése előtt megfizetik. Amennyiben pedig a végrehajtás alatt történik a teljesítés, akkor az elítéltet szabadítani kell, illetve a közérdekű munkavégzés alól fel kell menteni.^[27]

3. Transznacionális kontextusok

[24] A nemzetközi kontextusokban mindezekhez képest (részben) eltérő módon értelmezendő a kétszeres értékelés tilalma, amelynek kiindulópontja az a kérdés, hogy az államnak vannak-e és ha igen, milyen kötelezettségei, illetve lehetőségei akkor, ha egy adott cselekmény vonatkozásában ugyan rendelkezik büntető joghatósággal, de észleli, hogy egy másik (vagy további több) állam az adott személy felelősségre vonására irányulóan büntetőeljárást folytat éppen (*lis pendens*), a lefolytatott eljárást már jogerősen lezárták, az adott személlyel szemben büntetés végrehajtása van folyamatban, vagy esetleg már azt is lezárták. Tágabb keretrendszerben pedig ez a kérdéskör valójában a másik állam által büntetőügyekben hozott határozatainak joghatásával van

összefüggésben, azaz, hogy *azt miként lehet és kell figyelembe venni* az adott belső büntetőjogi viszonyokban (jog aktusoknak biztosított „területen kívüli” joghatások). Illetve azzal, hogy – a belső kontextusnak megfelelően – lehetséges lehet-e a másik állam területén megvalósított (rész)cselekmény bevonása a tények értékelésének körébe (reáltényekhez fűzhető területen kívüli joghatások). Míg a transznacionális kontextusban a jogi figyelembevétel kérdése egyes határozatokkal kapcsolatosan a *nemzetközi bűnügyi jogsegélyjognak* is a része kétoldalú vagy többoldalú egyezményekkel szabályozva (például kiadatás, külföldi ítélet érvénye, büntetőeljárás átadása, elítélt átszállítása, végrehajtási jogsegély), a reáltények figyelembevétele egy-egy ország jogi hagyományaitól, így büntetőjogi dogmatikájától, és ennek joggyakorlatba (és a jogalkotásba) való átültetésétől függ. Az uniós büntetőjogi jogfejlődésben viszont ezen a területen is látunk új tendenciákat a *kölcsönös bizalom*, a kölcsönös elismerés elveinek, valamint a jogközelítési dömpingnek köszönhetően (->*európai büntetőjog*).

[25] Az uniós jogfejlődésben mérföldkő e tekintetben *a más országokban hozott ítéletek új* büntetőeljárásokban történő figyelembevételéről szóló 2008/675/IB kerethatározat (beillesztési határidő 2010. augusztus 15-ig), amely harmonizáció nélkül ugyan, de minimumkötelezettségeket határozott meg, miszerint a tagállamok kötelesek a saját bíróságaik által, a nemzeti jogszabályokkal összhangban hozott büntetőítéletekkel *azonos hatályt* fűzni a más tagállamokban hozott büntetőítéletekhez, függetlenül attól, hogy a nemzeti jog azokat a hatályokat eljárásjogi, anyagi jogi vagy ténykérdésnek tekinti-e (asszimiláció elve). Továbbá el kell kerülni, hogy az érintett személy kedvezőtlenebb *bánásmódban* részesüljön annál, mint ha a korábbi ítélet nemzeti ítélet lett volna, és az eljárás minden szakaszában lehetővé kell tenni, hogy – amennyiben releváns – a figyelembevétel megtörténhessen (így a tárgyalás előtti szakasz, a tárgyalás és a büntetőítélet végrehajtása során, különösen az alkalmazandó eljárási szabályok tekintetében, ideértve az ideiglenes letartóztatásra, a bűncselekmény meghatározására, a büntetés típusára és mértékére, valamint a határozat végrehajtására vonatkozó szabályokat is).

[26] Ahhoz, hogy figyelembe lehessen venni a más tagállami ítéleteket (illetve hogy *a ne bis in idem* elve a büntetőeljárásokban is érvényesülhessen) szükséges egyfelől *megfelelő információkat gyűjteni* és megosztani a tagállamok között a végleges és érdemi döntésekről, másfelől pedig biztosítani kell azt, hogy a tagállami büntetőeljárásokban ezeket *az információkat meg is szerezzék* (hatóságok kötelezettsége legyen, indítványra stb.). Az uniós jogfejlődésben ennek az alapjait a bűnügyi nyilvántartásból származó információk tagállamok közötti cseréjének megszervezéséről és azok tartalmáról szóló 2009/315/IB kerethatározat fektette le (beillesztési határidő 2012. április 27-ig).

3.1. Anyagi jogi kontextus

[27] Ha a kétszeres értékelésből fakadó anyagi jogi követelményeket transznacionális kontextusba vetítjük, akkor – az itt képviselt álláspont szerint – egyfelől olyan vizsgálendő kérdések merülnek fel, amelyek a joghatóság gyakorlásának anyagi jogi feltételeivel vannak összefüggésben: például, hogy az azonos cselekmény fogalmába bevonható-e a más állam területén realizált cselekmény (ugyanannak a kábítószernek a kivitele az egyik államból és bevitele a másik államba azonos cselekménynek minősül-e stb.), a másik államban elkövetett cselekmény lehet-e a pénzmosás előcselekménye; miként alakul a részesség, ha egy másik államban elkövetett tettesi cselekményhez járul. A vonatkozó jogszabályi rendelkezések nem érzékenyek az elkövetés vagy a megvalósulás helyének más országbeli mivoltára, az adott tényállási elemek értelmezési mátrixának adekvát kialakítása teszi lehetővé a külföldön megvalósuló reáltények bevonását az elbírált cselekmény egységébe (vagy többségébe). Megállapítható, hogy nem foglalkozik a hazai anyagi jogi szakirodalom az anyagi jogi minősítéshez szükséges esetleges külföldön megvalósuló reáltények történeti tényállásokba való bevonásával. Megítélésünk szerint viszont a ma érvényesülő szakmai konszenzus az uniós jogfejlődésnek és a transznacionális tényállások gyakorivá válásának köszönhető, azaz lényegében szakmai diskurzus nélkül jutottunk el oda, hogy ez lényegében ma már nem képezi vita tárgyát.

[28] A fenti anyagi jogi kérdések a *ne bis in idem* körében akként jutnak jelentőséghez, hogy a későbbiekben bemutatandó transznacionális eljárásjogi kontextus középpontjában az *azonos cselekmény* áll, és ennek meghatározása többféleképpen történhet, így egyfelől a reáltények azonossága, másfelől pedig a jogi tények (jogi értékelés) azonossága alapján. Míg a hagyományos, nemzetközi jogi fejlődés inkább a jogi értékelés azonosságát kívánta meg,^[28] az európai uniós jogfejlődés a tények azonosságát. Az EUB az SVE 54. cikkében szereplő „ugyanazon cselekmény” fogalmát a Van Esbroeck-ügyben^[29] határozta meg először (2006), amely azóta is töretlenül érvényesül az ítélkezési gyakorlatban és autonóm, európai jogi fogalomként kell alkalmazni. Eszerint a cselekmény azonosságának megállapításakor „a történeti tényállásnak, azaz az egymáshoz elválaszthatatlanul kötődő körülmények együttesének az azonossága minősül irányadó szempontnak [...], függetlenül e tényállás jogi minősítésétől és a védett jogi tárgytól”.

[29] Meg kell azonban említeni, hogy 2022. március 1-jén hatályba lépett a Be. új (7a) bekezdése, amely – álláspontunk szerint – *sértheti az uniós jogot*. Eszerint ugyanis, ha az elkövető több vagy tartós cselekménye egy bűncselekményt valósít meg, vagy több bűncselekménye a Btk. rendelkezése alapján egy bűncselekményt valósít meg, a (7) bekezdés nem akadályozza az olyan cselekmény miatt a büntetőeljárás megindításának és lefolytatásának, amelyet a (7) bekezdésben meghatározott tagállami határozatban szereplő tényállás nem tartalmaz. Ez a rendelkezés nem veszi figyelembe a fenti uniós tettazonosság fogalmát, ugyanis ezzel a magyar büntetőeljárásban a természetes vagy törvényi egységbe tartozó rész-cselekmények közül csak azok esnének a *ne bis in idem* elve alá, amelyeket külföldön elbíráltak. Az egységbe tartozó összes további rész-cselekmény tekintetében lefolytatható lenne a büntetőeljárás, miközben az EUB az „elválaszthatatlanul kötődést” tette meg ezen egység-többségtani problematika központi elemévé. Nem más történt itt, mint hogy a magyar jogalkotó ismét a jogi értékelés *azonosságához* fordul vissza, ami kifejezett visszalépés az uniós fejlődéshez képest. A változtatás indoka nyilvánvaló (különösen a büntetőeljárás idején is tovább folytatott költségvetési csalási cselekményekkel szemben hatékony és pergazdaságossági szempontokat is követő fellépés érdekében történt mindez), azonban nem adható e rendelkezéseknek uniókonform értelmezés.

[30] További lényeges kérdés, hogy a *büntetés kiszabás* körében a bűnisméltlés értékelése körébe bevonható-e az a cselekmény, amelyre született külföldön jogerős ítélet. Ez a kérdés a magyar jogszabályi környezetben korábban (2007. április 11-ig) a Btk.-ban szerepelt a *külföldi ítélet érvénye* jogintézménye képében, majd átkerült a *nemzetközi bűnügyi jogsegélyről szóló 1996. évi XXXVIII. törvénybe* (Nbj.) a külföldi ítélet érvényének elismerése alfejezetként (46–48. §).^[30] A hatályos jog vonatkozásában elmondható, hogy az előzőektől eltér a másik EU-s tagállambeli elítélés jogi sorsa: a másik tagállambeli elítélés (amennyiben nem ugyanazon cselekmény miatt történt) például a visszaesés körében nem a külföldi ítélet érvényének elismerése jogintézményének a hatálya alá tartozik, hanem a *tagállami ítéletek megfeleltetése* hatálya alá. Ezt 2018. július 1-je óta az *Európai Unió tagállamaival folytatott bűnügyi együttműködéséről szóló 2012. évi CLXXX. törvény* (EUtv.) 111–111/H. §-ai szabályozzák.^[31] A különleges eljárás célja, hogy a büntetőügyben hozott tagállami ítélet egyes rendelkezései, az abban kiszabott büntetés vagy alkalmazott intézkedés, valamint ezek jogkövetkezményei összeegyeztethetők legyenek a magyar törvénnyel és biztosítva legyen a magyar ítélettel azonos joghatás. A 111/A. § tartalmazza, hogy mely esetekben alkalmazandó ez az eljárás, így a visszaesés értékelése és megállapításának szükségessége esetén is. Ettől elkülönül az *uniós tagállami ítéletek figyelembevétel*e mint önálló jogintézmény szintén 2018. július 1-je óta hatályos és minden hatóság kötelezettségévé teszi, hogy – ha kizáró ok nem áll fenn és szükséges – vegye figyelembe a döntésénél a létező más tagállami ítéletet külön eljárás kezdeményezése nélkül, saját hatáskörben. A részletszabályokat az EUtv. 109–110/B. § szakaszai tartalmazzák.

[31] Fontos ugyanakkor azt is megemlíteni, hogy a tagállami ítéletekről való információ döntően és a legtöbb esetben a *ne bis in idem* eljárásjogi akadályként való figyelembevételének érvényesüléséhez szükséges, azaz ahhoz, hogy az eljáró hatóságok meg tudják állapítani, hogy ugyanazon cselekményre nézve van-e már más tagállami végleges döntés (lásd a következő pontban).

[32] Hazánkban 2009. július 1-jén lépett hatályba a *bűnügyi nyilvántartási rendszerről, az Európai Unió tagállamainak bíróságai által magyar állampolgárokkal szemben hozott ítéletek nyilvántartásáról, valamint a bűnügyi és rendészeti biometrikus adatok nyilvántartásáról* szóló a 2009. évi XLVIII. törvény (új bűnügyi nyilvántartási törvény), de a fenti kerethatározatoknak^[32] való megfelelést a 2011. április 1-jén hatályba lépő módosítások szolgálták.

[33] Hozzá kell tenni mindezekhez még azt is, hogy a magyar hatóságok számára csak 2011. július 1-jei hatállyal vált kötelezővé az, hogy egy esetleges külföldi elítélésről információt szerezzenek és annak elismerését kezdeményezzék.^[33] Némi jogalkotói hanyagságot mutat az a tény, hogy amikor 2013. január 1-jén hatályba lépett az EÜtv., a jogszabály az összes külföldi ítéletet azonosan kezelte, miközben ekkor a fentiekben is említett bűnügyi nyilvántartás már teljesen külön szolt a tagállami ítéletekről és az „egyéb” külföldi ítéletekről. Ez a helyzet csak jóval később, 2018. január 1-jével változott meg, lényegében a Balogh-ügyre^[34] is reflektálva.

3.2. Eljárásjogi kontextus

[34] A transznacionális eljárási kontextus előfeltétele az *egymást átfedő joghatóságok* fennállása (pozitív joghatósági konfliktus), vagyis az, hogy ilyen esetekben egyszerre több államnak áll fenn büntetőigénye a kérdéses cselekménnyel kapcsolatban, tehát nem csupán egy államé, mint ahogy az a belső kontextusban evidens. A *ne bis in idem* nemzetközi érvényessége is a szuverén államok valamely értékekhez köthető önkorlátozásából fakad (ahogy a belső elismerésnél az igazságosság és emberi jogvédelemhez kötődik az önkorlátozás), de közvetlenül nem kapcsolódik létező emberi jogi követelményhez, itt ugyanis államok közötti viszonyról van szó, amit az érintett államok nemzetközi jogi mellérendeltsége jellemez. Még akkor is így van ez, ha a nemzetközi bűnügyi együttműködés hagyományos színterén az érintett személy pozíciója – az emberi jogvédelem fejlődésével – megerősödött és az ilyen jogviszonyok harmadik pólusává vált. Amennyiben ugyanis valamely állam büntetőigénye a lefolytatott eljárás (ügydöntő határozat) következtében elenyészik, nem jelenti automatikusan a többi állam ilyen igényének megszűnését, mivel korántsem bizonyos, hogy a jogrend ugyanolyan megsértését látja az adott cselekményben a másik állam, illetve, hogy a büntetési célok esetleges különbségéből fakadó elvi-filozófiai eltérések a másik állam számára elviselhető kereteken belül maradnak. A jogbiztonság, ami megköveteli a lezárt büntetőeljárások főszabály szerinti érintetlenségét, jogrendszeren belüli érdek, az államok közötti viszonyban az állam belső jogbiztonsága tehát legfeljebb önreflexiós érv, azaz ennek megtartására – adott esetben – valamely nemzetközi kötelezettséghez fűzött fenntartásként lehet hivatkozni (ún. *ordre public* vagy közrendi klauzula), de nem alapoz meg a másik állam számára kötelezettséget, amennyiben ez utóbbi csak a saját jogrendjén belül marad.^[35]

[35] E területen az *uniós jogi integráció* jelentős paradigmaváltást hozott magával és bizonyos (szűk) feltételek mentén a tagállam a saját büntetőigényét is elenyészettnek tekinti, amennyiben ugyanazon cselekményre nézve van más tagállami végleges érdemi döntés. Ezáltal a tagállami ítélet blokkoló hatással^[36] rendelkezik az egész EU földrajzi területére nézve.

[36] A *nemzetközi közjogon* alapuló büntetőjogi felelősség elismerése és eljárási keretrendszerének megteremtése okán (Nemzetközi Büntetőbíróság – International Criminal Court, ICC) említést kell tenni a *ne bis in idem* elv e keretrendszerben értelmezendő kontextusáról is, figyelemmel arra, hogy mind az államok, mind az ICC *saját jogán* is lefolytathatja az eljárást, így szükséges röviden kitérni arra, hogy mely döntéshez fűződik blokkoló hatás.

[37] Végezetül megemlíthető még egy (negatív előjelű) kapcsolódás is az *alkotmányossági és emberi jogi egyéni közvetlen panaszok* vonatkozásában, amennyiben benyújtásukra a belső jogi vagy nemzetközi szabályozók szerint úgy kerülhet csak sor, hogy ki kell méríteni a belső rendes jogorvoslati lehetőségeket: ilyenkor az alapul fekvő büntetőeljárásban (gyaníthatóan) megvalósított emberi jogi jogsértések miatti panasz eljárás nem tekinthető második eljárásnak, így tehát az ilyen típusú eljárások nem sértik a kétszeres eljárás tilalmát (eltérő cél, eltérő felek, eltérő jogalap stb.).

3.2.1. A Nemzetközi Büntetőbíróság Statútuma

[38] Az ICC Statútumában (Római Statútum, 1998) meghatározott bűncselekmények elkövetése miatt a felelősség megállapítására ennek a bíróságnak ún. komplementer joghatósága van, ennek lényege, hogy csak akkor járhat el az ICC, ha az érintett állam nem képes vagy nem akar megfelelően eljárni az adott cselekményt illetően. A *ne bis in idem* elve értelemszerűen a bíróság saját eljárására is vonatkozik.

[39] A komplementer joghatóság különleges konstrukciójában a *ne bis in idem* elve azt is jelenti, hogy az ICC akkor nem járhat el, ha az érintett állam képes volt érdemben (és nem csak formálisan) lefolytatni a büntetőeljárást. Ha azonban a korábbi büntetőeljárás azt a célt szolgálta, hogy a terheltet kivonják a büntetőjogi felelősségre vonás alól, vagy nem független és pártatlan bírói fórum folytatta le az eljárását, a *ne bis in idem* tilalma nem érvényesül, és a Római Statútum 20. Cikk (3) bekezdés a) és b) pontjai szerint nincs akadálya az ICC eljárásának.^[37]

3.2.2. Uniós jog

[40] Az uniós tagállamok körében a paradigmaváltás szembetűnő, és a pozitív jog szempontjából az SVE elfogadásához és hatálybalépéséhez kötődik. Az Európai Unió tagállamai vonatkozásában a *ne bis in idem* transznacionális és a horizontális kontextusa bír jelenleg relevanciával, a belső eljárásjogi aspektusok elvi szinten az Európai Ügyészség által lefolytatott eljárásokkal kapcsolatosan merülhetnek fel, ezek bemutatására ehelyütt nem kerül sor.^[38]

[41] A hagyományos felfogáshoz képest az EU tagállamai számára 2008-ban az egymás ítéleteinek elismerése és a *területen kívüli* joghatás biztosítása (lényegében az egész EU följajzi területén, vö. európai territorialitás elve -> **Európai büntetőjog**) egy fontos integrációs lépés volt, amelyet a kölcsönös bizalom elve alapozott meg. A *ne bis in idem* elv transznacionális eljárási akadály jellegének elismerését viszont időben jóval korábban, 1990-ben a személyek szabad mozgása mint alapszabadság érvényesítése idézte elő: az ugyanazon cselekmény miatti újabb, de más tagállami büntetőeljárás kizárását az indokolta, hogy az alapszabadságával élni kívánó személy, miután kitöltötte a büntetését, ne tarthasson attól, hogy egy másik tagállam (joghatósága fennállása és az elévülés be nem következése révén) újabb büntetőeljárást folytathasson le vele szemben. A szabad mozgáshoz való jog gyakorlását hatékonyan csak az biztosítja, ha egy cselekmény elkövetője tudhatja, hogy miután valamely tagállamban elítélték és büntetését végrehajtották, illetve esetlegesen jogerősen felmentették, anélkül mozoghat a schengeni térségben, hogy más tagállamban büntetőeljárástól kellene tartania amiatt, hogy e cselekmény ez utóbbi állam joga szerint (más) bűncselekménynek minősül.

[42] Az uniós tagállamok az elismerési rendszerben a hagyományos diszkrecionális elismerés helyett lényegében automatizmust vezettek be. 1987-ben a kétszeres eljárás tilalmáról szóló egyezményben már megállapodtak az akkori tagállamok az alapelv érvényesítéséről, de nem ratifikálta mindegyik tagállam (azóta sem), ezért 1990-ben, amikor megszületett a SVE, amely kifejezetten rendelkezik a kétszeres eljárás tilalmáról (54–58. cikk), lényegében az 1987-es egyezmény szövegét vették a szabályozás alapjául.

[43] Fontos megemlíteni, hogy a transznacionális *ne bis in idem* elve csak az EU belső viszonyában értelmezhető, sem a SVE, sem pedig az Alapjogi Charta nem fűz hasonló blokkoló hatást más, harmadik országbeli – ugyanazon cselekmény miatti – jogerős elbíráláshoz. Ennek alapvető indoka a kölcsönös bizalom hiánya az Unión kívül. Ezen államok viszonylatában a hagyományos jogi eszközök állnak rendelkezésre az emberi jogi szempontok érvényesítésére.^[39] Ugyanakkor mindaddig nem ellentétes az Interpol körözési rendszerében közzétett, harmadik országok általi körözés (és így a vörös riasztás) alapján az érintett személy őrizetbe (letartóztatásba) vétele, amíg be nem bizonyosodik, hogy e személynek a vörös riasztás alapjául szolgáló tényállással megegyező cselekményét valamely tagállamban jogerősen elbírálták. Ha ugyanis a *ne bis in idem*

elvének alkalmazhatósága bizonytalan, az ideiglenes letartóztatásba vétel elengedhetetlen lépést jelenthet a szükséges vizsgálat elvégzéséhez, elkerülve ugyanakkor annak kockázatát, hogy az érintett személy megszökik.^[40] A tagállam intézkedését tehát az igazolja, hogy a büntetlenség helyzetét a konkrét esetben el lehessen kerülni.

3.2.2.1. A Schengeni Végrehajtási Egyezmény és az EUB joggyakorlata

[44] Az SVE tehát kifejezetten rendelkezik a kétszeres eljárás tilalmáról az 54. cikkben:

az ellen a személy ellen, akinek a cselekményét a Szerződő Felek egyikében jogerősen elbírálták, ugyanazon cselekmény alapján nem lehet egy másik Szerződő Fél területén büntetőeljárást indítani, amennyiben elítélés esetén a büntetést már végrehajtották, végrehajtása folyamatban van, vagy az ítélet meghozatalának helye szerinti Szerződő Fél jogszabályainak értelmében azt többé nem lehet végrehajtani.

Az 55. cikk tartalmazza a kivételeket, amelyeket fenntartás formájában érvényesíthetnek a tagállamok. Ennek esetkörei a következők: ha a külföldi ítélettel elbírált cselekmény részben vagy egészben az adott állam saját területén történt; az előbbi esetben azonban ez a kivétel nem alkalmazható, ha a cselekmény részben annak a szerződő félnek a területén történt, ahol az ítéletet meghozták; vagy ha a külföldi ítélettel elbírált cselekmény az illető szerződő fél nemzetbiztonságát vagy hasonló lényeges érdekeit sértő bűncselekménynek minősül; illetve ha a külföldi ítélettel elbírált cselekményt az illető szerződő fél tisztviselője hivatali kötelezettségeinek megsértésével követte el.

[45] Az SVE az 1986-os eredeti Schengeni Megállapodás végrehajtására született, s ezeket, illetve az ezek felhatalmazása alapján kibocsátott másodlagos normákat egy, a korábbi Európai Unióról szóló szerződéshez (EUSZ) és az Európai Külügyi Szolgálathoz (EKSZ) az Amszterdami Szerződéssel (1999) csatolt jegyzőkönyv beemelte az uniós jog rendszerébe. Az Amszterdami Szerződéssel kialakított joghelyzetben az EUB előzetes döntéshozatali hatáskört kapott a schengeni jog értelmezésével kapcsolatosan is; az SVE 54. cikkét illetően az akkori EUSZ 35. cikkében foglalt hatásköri szabályok voltak az irányadók. Az ezt megelőző időszakban nem volt nemzetközi bírói fórum, amely az SVE egységes értelmezését biztosította volna, a tagállami bíróságok maguk értelmezték és érvényesítették az elvet. Az SVE meghatározott rendelkezései *erga omnes* hatályúak, alkalmasak a közvetlen alkalmazásra, azaz tagállami jogalkotás nem szükséges hozzá, ilyenek tekinthető az 54. cikk is. Ez azt jelenti, hogy egy konkrét büntetőeljárásban, amennyiben a bíró észleli (vagy akár korábbi fázisban az ügyészség), hogy a cselekményt külföldön már elbírálták és a további feltételek is fennállnak, az eljárás további folytatása az uniós jog sérelmét jelenti, s a bírót köti a rendelkezés akár a belső büntetőeljárás kódex ellenében is. Ezzel az SVE volt az első olyan – hatályba is lépett – nemzetközi jogi dokumentum, amely tilalmazta a „többszörös” büntetőeljárásokat. Más kérdés, hogy önálló hivatkozási alapot a magánszemély részére legfeljebb a belső jog rendszerében képezhet, mivel az EUB nem kapott olyan hatáskört, amely ilyen esetekben a magánszemély jogkeresését lehetővé tenné. A tagállami belső jog rendszerében emiatt abszolút eljárási akadállyá kellett tenni kifejezett rendelkezéssel, ennek hiányában pedig a belső *ne bis in idem* tilalom kiterjesztő értelmezésével.^[41]

[46] Az EUB-hoz a fenti inkorporációt követően számos alkalommal fordultak a nemzeti bíróságok előzetes döntéshozatali eljárásban az SVE 54. cikke egyes komponenseinek értelmezésére, így az EUB-nak volt lehetősége szinte minden fogalmi elemmel kapcsolatosan *önálló definíciókat* teremteni és következetes joggyakorlatot kialakítani.^[42] Így az azonos cselekmény fogalmára,^[43] a jogerős (vagyis végleges érdemi) döntés jellemzőire,^[44] az ún.

végrehajtási elemre^[45] nézve egyaránt meghatározta és értelmezte az SVE norma elemeit, illetve 2009. december 1-jét követően az Alapjogi Charta szabályozásának elemeit is.

[47] Ezen túlmenően pedig a *ne bis in idem* elvének más jogintézményekhez való kapcsolatát is ki tudta munkálni az előzetes döntéshozatali döntéseiben, így különösen az európai elfogatóparancs rendszerében érvényesülő *ne bis in idem* elvvel kapcsolatosan.^[46]

3.2.2.2. Az Alapjogi Charta és az EUB gyakorlata

[48] Az Alapjogi Charta önállóan rendelkezik a *ne bis in idem*ről. Ennek szövege az 50. cikkben található:

senki sem vonható büntetőeljárás alá és nem büntethető olyan bűncselekményért, amely miatt az Unióban a törvénynek megfelelően már jogerősen felmentették vagy elítélték.

Ahogy látható, a Charta tágítja a korábbi tilalmat, a végrehajtási elemet nem tartalmazza, illetve a „bűncselekmény” kifejezést használja, ami viszont szűkíti az SVE-ben szabályozott tilalmat. A *kartális megfogalmazás* és annak hatálybalépése időben később következett be (2009), mint az első, kötelezően alkalmazott jogszabályé (1995). Ez azt a kérdést is felvetette, hogy miként viszonyulnak egymáshoz ezek a szabályok. Ehelyütt azt az álláspontot képviseljük, hogy a hatályos jog szerint az SVE rendelkezése az Alapjogi Charta alapelvi szabályának „szakjogi” (szakpolitikai) leképeződése, tekintettel arra, hogy az SVE mint joganyag, jelenleg a szabadságon, a biztonságon és a jog érvényesülésén alapuló térség politikájához tartozik.^[47]

[49] Az Alapjogi Charta hatálybalépését követően az EUB joggyakorlatában a *ne bis in idem* elvet érintő előzetes döntéseiben az SVE 54. cikke és az Alapjogi Charta 50. cikke egyaránt megjelenik akkor, ha az ugyanazon cselekményre nézve másik tagállami büntetőeljárás kérdése merül fel. Ettől eltérnek az elv horizontális kontextusát vizsgáló ítéletek, amelyeket a 4. alpontban mutatunk be.

3.2.2.3. Ne bis in idem a magyar Alaptörvényben

[50] Magyarország Alaptörvényének XXVIII. cikk (6) bekezdése értelmében

a jogorvoslat törvényben meghatározott rendkívüli esetei kivételével senki nem vonható büntetőeljárás alá, és nem ítéltethető el olyan bűncselekményért, amely miatt Magyarországon vagy – nemzetközi szerződés, illetve az Európai Unió jogi aktusa által meghatározott körben – más államban törvénynek megfelelően már jogerősen felmentették vagy elítélték.

Ez a rendelkezés 2012. január 1-je óta változatlan formában van hatályban.

[51] A *ne bis in idem* elv alaptörvényi megfogalmazása egyfelől a belső jogrendi és a transznacionális eljárásjogi kontextusokat tartalmazza. A magyar Alaptörvényben rögzített elvet alapjognak (alapvető jognak) kell tekinteni, ami alanyi jogi jogosultságot is teremt,^[48] és „a joggal való élés közvetlen lehetőségét biztosítja”.^[49] A kétszeres elítélés tilalmából fakadó jog nem tekinthető a természeténél fogva a természetes személyhez mint emberi lényhez köthető magnak, ezért azzal a jogi személyek is élhetnek. A *jogi személlyel* szembeni büntetőjogi intézkedés alkalmazását előíró Btk. és a Jsztb. vonatkozó rendelkezéseit is akként kell értelmezni, hogy a jogi személy ebben a körben a büntetőeljárás alá vont „személynek” tekintendő, és a jogi személy vonatkozásában is tilalmazott az újabb intézkedés alkalmazása

ugyanazon „cselekménye” miatt.

[52] A hatályos Be. 2018. július 1-jei hatállyal megfelelően biztosítja a transznacionális *ne bis in idem* elv érvényesülését, ez a kérdés ugyanis – helyesen – nem bűnügyi együttműködési kérdés, hanem eljárásjogi. A Be. 4. § (7) bekezdése szerint büntetőeljárás nem indítható, illetve a megindult büntetőeljárást meg kell szüntetni, ha az elkövető cselekményét az Európai Unió tagállamában jogerősen elbírálták, vagy egy tagállamban a cselekmény érdeméről olyan határozatot hoztak, amely azonos cselekmény vonatkozásában – a határozatot hozó tagállam joga alapján – akadályát képezi újabb büntetőeljárás megindításának, vagy annak, hogy a büntetőeljárást hivatalból vagy rendes jogorvoslat alapján tovább folytassák. A 2022. március 1-jei hatállyal bevezetett Be. új 4. § (7a) bekezdése – véleményünk szerint – az uniós jognak való megfelelést gyengíti, erről a 3.1. alfejezetben már volt szó.

3.2.3. Párhuzamos büntetőeljárások problematikája

[53] A *ne bis in idem* tilalom transznacionális eljárásjogi kontextusának a jogi rögzítése igen sok más ponton is megtermékenyítőleg hatott az uniós jogfejlesztésre, és a témakört érintő integrációra, ahogy a korábbiakban is szót ejtettünk róla. Fontos megemlíteni még egy aspektust, amely még nem került említésre, így érinteni szükséges az ún. *lis pendens* helyzeteket, tehát a tagállamokban folyó párhuzamos büntetőeljárások kérdését.^[50] A transznacionális *ne bis in idem* következtében ez a kérdés is markánsan felmerül, ugyanis az SVE 54. cikke megköveteli a végrehajtási elemet, így a *pozitív joghatósági ütközések esetén* egészen a végrehajtási elem bekövetkezéséig folyhatnak ugyanazon cselekmény miatt büntetőeljárások több tagállamban is. Az Alapjogi Charta 50. cikke ugyan nem követeli meg a végrehajtási elem bekövetkezését, de ahogy a fentiekben említett tettünk róla, az itt képviselt felfogás szerint az SVE 54. cikkében foglalt és a végrehajtási elembe megtestesülő korlátozás megfelel az Charta szabályozásának is.

[54] A párhuzamos büntetőeljárások problémaköre egyfelől azt jelenti, hogy a jogerős (végleges érdemi) elbírálásért és így az egész uniós területre irányadó *blokkoló hatásért versenyfutás* van (lehet) az államok között, másfelől pedig azt is, hogy emiatt feleslegesen duplikálódnak az eljárások, indokolatlan többletköltséget és erőforrás-pazarlást jelentve az érintett államoknak. A végén pedig mindenképpen csak az első, jogerőssé (véglegessé) váló döntés számít csupán, mihelyst ez a jogi tény bekövetkezik, minden más tagállami büntetőeljárást azonnal meg kell szüntetni, mert sérti az uniós jogot.

[55] Ez a problémahalmaz két fejlődési irányt jelölt ki az uniós jogi integrációban: törekedni kell arra, hogy a tagállamok joghatósági szabályai valamilyen módon egységesek legyenek, és el lehessen kerülni a *pozitív joghatósági konfliktusokat*,^[51] illetve másrésről legyen diskurzus a tagállamok között, amennyiben kiderül, hogy több tagállamnak van joghatósága a büntetőeljárás lefolytatására. Az EUMSZ hatályos változata is ad felhatalmazást ilyen irányú közös jogfejlesztésre, azonban csak a második irány vonatkozásában van tetten érhető és a gyakorlatban is működő jogi előrelépés: a joghatóság gyakorlásával kapcsolatos, büntetőeljárások során felmerülő összeütközések megelőzéséről és rendezéséről szóló kerethatározat^[52] *kötelező egyeztetést* írt elő a tagállamok számára, hogy egyezzenek meg ilyen esetben, hogy melyik tagállam fog eljárni. Amennyiben sikerül megegyezni, a többi tagállam a bűnügyi együttműködés keretében a megfelelő eljárási jogsegéllyel vagy a keresett személy átadásával (esetleg más együttműködési formák keretében) segíti a kiválasztott tagállamot a büntetőigényének érvényesítésében, ami így végső soron mindegyik érintett tagállam büntetőigényének az érvényesítését is fogja jelenteni. Az EUTv. 106–107.§-ai tartalmazzák az ún. konzultációs eljárással kapcsolatos hazai szabályokat.

3.2.4. Érvényesülés a bűnügyi együttműködés jogában

[56] Ahogy látható volt, a *ne bis in idem* elv az uniós tagállamok közötti transznacionális

kontextusban alapelvi rangban zárja ki a második büntetőeljárást, azonban ez a helyzet csak az SVE elfogadásával, majd hatálybalépésével vált lehetségessé, az EJEE jegyzőkönyve a transznacionális érvényességet nem tartalmazta. Ennek ellenére már korán elterjedt az általános szemlélet, hogy a kiadatási viszonyokban megjelenhet a *ne bis in idem* elve mint kiadatási tilalom, így az európai kiadatási egyezmény (1957) relatív kiadatási akadályként szabályozza azt. A másik állambeli jogerős elítélés ténye a *kiadatás megtagadását* lehetővé teszi. Viszont az Európai Unió tagállamai közötti átadási eljárásról szóló 2002/584/IB kerethatározat^[53] már kötelező (abszolút) megtagadási oknak tekinti. Az elv megjelenésének második aspektusa a másik tagállamban lefolytatott büntetőeljárásról és a meghozott határozathoz fűződő (automatikus) lezáró hatás, a *res judicata* kérdése.

[57] A magyar jog szerint a kiadatás akadályát képezi,^[54] illetve a külföldi bíróság által kiszabott szabadságvesztést nem lehet átvenni, ha az adott cselekményt magyar bíróság már jogerősen elbírálta.^[55] Az *átadási eljárás* kapcsán pedig a fenti kerethatározat magyar jogrendbe való beillesztéseként az EUtv. 5. §-a tartalmazza a *ne bis in idem*re vonatkozó megtagadási okot. Az azonos cselekmény fogalma az európai elfogatóparancs rendszerében is az SVE 54. cikk értelmezése körében kidolgozott fogalommal azonos, ahogy azt az EUB először a Mantello-ügyben kimondta: a tettazonosság mint fogalmi ismérv azonos értelemben jelenik meg az SVE 54. cikkében, illetve az európai elfogatóparancsról szóló kerethatározat 3. cikk (2) bekezdésében.^[56]

[58] Az *eljárás jogsegély* vonatkozásában azonban nincs ilyen rendelkezés az Nbj.-ben, igaz, az állam a más állammal kötött szerződésében rendelkezhet úgy, hogy nem teljesíti az eljárási jogsegély iránti megkeresést, ha egyébként saját maga az adott cselekményt illetően már büntetőeljárást lefolytatott és azt jogerősen lezárta.

[59] Az uniós tagállamokkal folytatott eljárási jogsegély-típusú együttműködés jogintézménye az európai nyomozási határozat,^[57] ennek beillesztését szolgáló EUtv. mérlegelés tárgyát képező megtagadási okként kezeli a *ne bis in idem* elvet a 40. § (1) bekezdés f) pont szerint:

a bíróság vagy az ügyészség az európai nyomozási határozat végrehajtását megtagadhatja, ha [...] az európai nyomozási határozat alapjául szolgáló cselekményt Magyarországon vagy egy másik tagállamban jogerősen elbírálták, vagy a cselekmény érdeméről olyan határozatot hoztak, amely – a határozatot hozó tagállam joga alapján – azonos cselekmény vonatkozásában újabb büntetőeljárás megindításának akadályát képezi.

3.3. Büntetés-végrehajtási kontextus

[60] A *ne bis in idem* elvének a büntetés-végrehajtás körében való érvényesülése egyfelől a másik állam büntetőügyekben hozott jogerős döntéseinek a végrehajtásával kapcsolatosan merül fel, de ezt a relációt korábban a külföldi ítélet elismerése, és a tagállami ítélet elismerése (és végrehajtási jogsegély) jogintézményein keresztül ragadtuk meg. Emiatt az itt külön tárgyalandó kontextus tartalma az marad, hogy mennyiben jelenik meg a *ne bis in idem* elv *többszörös végrehajtást kizáró hatása* a transznacionális kontextusban. E körben az uniós szabályozás kulcsfontosságú, figyelemmel arra, hogy az SVE 54. cikke a végrehajtási elem megkövetelésével akadályát képezi az újabb végrehajtásnak is. Az EUB joggyakorlata több ügyben is finomította és pontosította a végrehajtási elem definícióit, ahogy korábban említettük. Kiemelendő továbbá, hogy a Tanács egyik kerethatározata^[58] kifejezetten azt a célt szolgálja, hogy gördülékennyé tegye a kölcsönös elismerés elvének alkalmazását ilyen esetekben. Meghatározza azt is, hogy nincs helye a végrehajtás átvételének, ha a büntetés végrehajtása ellentétes lenne a *ne bis in idem* elvével.

[61] A kerethatározat valamennyi uniós állampolgárra és uniós tagállamban tartózkodó harmadik országbeli állampolgárra vonatkozik. Az olyan külföldi állampolgárok tekintetében azonban, akiknek

a tartózkodási helye nem valamely uniós tagállamban található, az igazságügyi együttműködés egyéb nemzetközi jogi eszközei alkalmazandók, mint például az Európa Tanácsnak az elítélt személyek átszállításáról szóló, 1983. március 21-i egyezménye és ennek az egyezménynek az 1997. december 18-i kiegészítő jegyzőkönyve. A kerethatározat azonban 2011. december 5-től az uniós tagállamok között az előbbi instrumentumok helyébe lépett. A kerethatározat egyik fő újítása az Európa Tanács 1983. évi egyezményéhez képest az volt, hogy bizonyos esetekben a fogvatartottak átszállítása tekintetében kötelező rendszer érvényesül, miközben ezzel egyidejűleg az átszállítást a korábbiakhoz képest sokkal szélesebb körben teszi lehetővé.

4. Horizontális kontextus(ok)

[62] Az utóbbi években – elsősorban az EUB, illetve hazánkban az AB egyes döntései következtében – erős reflektorfényt kapott a témakör, amit ehelyütt a *ne bis in idem* elv horizontális kontextusaként ragadunk meg. A jogrend egységének elvéből vezethető le ugyanis az a főkérdés, hogy ugyanazon reáltények alapján megengedhető-e a jogrendben egymástól markánsan elkülönülő, eltérő felelősségi formák egyidejű, párhuzamos vagy egymást követő alkalmazása ugyanazon jogsértővel (elkövetővel) szemben. A hagyományos diskurzus nem vitatta, hogy az igazgatási jellegű felelősség (objektív alapú felelősség) megállapítása nem zárja ki a büntetőjogi (szubjektív alapú) felelősség megállapítását ugyanazon cselekmény tényei miatt. A felfogás legitimitációját az adja, hogy a szubjektív alapú felelősség körében *szükségképpen* más tények figyelembevétele is megtörténik, valamint az is, hogy a büntetőjog és a büntetés céljai alapjaiban eltérnek az igazgatási felelősségétől.

[63] A *ne bis in idem* elv azon kontextusai, amelyek az ugyanazon reáltények miatti büntetőjogi és az igazgatási felelősség párhuzamosságának, egymásutánosságának vagy épp kizárásának kérdésköréhez tartoznak, az alábbi elvi scenáriókban kategorizálhatók. E helyzetek valójában az uniós (és európai emberi jogi) jogfejlődés jelenlegi állapotának és az egyes – immanens? – jelentéstartalmak felsőbbirósági kibontásának vagy másképp fogalmazva, azok elismerésének köszönhetően az alábbi elvi scenáriókba kategorizálhatók, amelyek közül néhány még csak hipotetikus, de az organikus fejlődésben várható azok realizálódása is.

1. *Jogrenden belüli horizontális kontextus.* Itt az a kérdés, hogy a tagállami igazgatási felelősség és ugyanazon tagállami büntetőjogi felelősség halmozódása megengedett-e. Az európai emberi jogi jogfejlődésben e kérdést illetően az 1970-es évek közepén, az EJB Engél-ügyben^[59] hozott mérföldkő ítélete jelölte ki az irányt, ugyanis az EJE 7. jegyzőkönyv 4. cikkének (1) bekezdésében, azaz a *ne bis in idem* elvben foglalt büntetőeljárás fogalmát az EJE 6. és 7. cikkében foglalt „büntetőjogi vádak” és „büntetés” megfelelő fogalmainak használatával általános érvennyel értelmezte és ezzel a *jogrenden belüli ne bis in idem* horizontális kontextusának feltáráshoz járult hozzá. Az ún. Engél-kritériumok a későbbi joggyakorlatban megerősödtek, legitimitációjukat sem kérdőjelezték meg, így ma a doktrína részét képezi. Ennek lesz köszönhető az EUB joggyakorlatába való átszűrődése, majd közvetlen átvétele (lásd alább). Az Engél-kritériumok tehát azt a célt szolgálják, hogy a jogalkalmazó a *ne bis in idem* tilalomból fakadó kötelezettségének eleget tudjon tenni és el tudja dönteni, hogy az ugyanazon reáltényekre vonatkozó újabb eljárás esetén mindkét eljárás büntetőeljárásnak, „büntetőügynek” minősül-e, illetve az alkalmazott állami szankciók *büntető jellegűek-e* mindkét esetben. A konkrét ügyben közigazgatási szankciók büntető jellege volt a kérdés.

- Az első Engél-kritérium az adott jogsértés (aminek megállapítását a reáltények megalapozzák) nemzeti jog szerinti büntetőjogi besorolását érinti. Igaz, még ha büntetőjoginak is kell tekinteni, az EJB ezt még nem tekinti önmagában mérvadónak, hanem csupán a vizsgálat kiindulópontjának.
- A második Engél-kritérium a jogsértés jellegének a minősítése: ennek keretében a célt (megtorlás, megelőzés vagy csak kár megtérítése stb.) és a címzettek (mindenkire vonatkozik-e, vagy csak bizonyos csoportra) kell megvizsgálni. Ha a szabályozás mindenkire vonatkozik, nem pedig – mint például a fegyelmi jog területén – egy bizonyos jogállással rendelkező csoportra,

akkor ez a szankció büntetőjogi jellege mellett szól.

- A harmadik Engel-kritérium az előírt büntetés jellegét és súlyát érinti, így, ha szabadságvesztéssel fenyegetett a cselekmény, akkor a szankció büntetőjogi jellege vélelmezhető.

Az EJEB joggyakorlata alapján tehát megállapítható, hogy a *ne bis in idem* ezen horizontális kontextusa jelentőséggel bír minden olyan országban, amely csatlakozott az EJE-hez (és annak vonatkozó jegyzőkönyvéhez).^[60]

2. *Transznacionális horizontális kontextus.* Az előbbi kérdés úgy jelentkezik, hogy elképzelhető-e az, hogy a tagállami igazgatási felelősség és *másik* tagállami büntetőjogi felelősség halmozódik. Az EUB előtt ilyen kérdés még nem merült fel; véleményünk szerint az lenne valószínűsíthető, hogy a kölcsönös bizalom és elismerés elvével társuló Engel-kritériumok hasonló eredményre vezetnék az EUB-ot, mint az 1. pontban.

3. *Szupranacionális kontextusok.* Az uniós integráció egyik *sui generis* jogi paradigmája a szupranacionális jogérvényesítés lehetősége, azaz az, hogy az EU meghatározott szervei meghatározott normák individuális címzettjeivel (egyének, egyének csoportjai) szemben közvetlenül, tehát a tagállami közigazgatási és/vagy igazságszolgáltatási apparátus nélkül lépnek fel jogsértés esetén, és a megfelelő eljárásban, a megfelelő szankciót alkalmazzák az adott címmel szemben. Ez – ahogy korábban is említésre került – adott például az EU versenyhatósági hatáskörei esetén, de más, ágazati irányítást és hatósági felügyeletet lehetővé tevő kompetenciák esetén is fennállhat. Fontos hangsúlyozni azonban, hogy jelenleg nincs olyan szupranacionális hatáskör, amely valamely uniós szervet feljogosítaná a büntetőjogi felelősség közvetlen megállapítására az egyénnel szemben. Ugyanakkor nem tartjuk kizártnak hosszabb távon, hogy az ilyen irányú fejlődésre – akár csak bizonyos bűncselekmények esetén – sor kerüljön, e feltételezésünket különösen az Európai Ügyészség létrejövetele és munkája alapozza meg.

[64] Mindezeket előrevetítve a *ne bis in idem* elv szupranacionális kontextusainak esetkörei az alábbiak:

1. A *szupranacionális igazgatási felelősség*, tehát az uniós szankcionálási hatáskör gyakorlása és a *tagállami igazgatási felelősség* esetleges párhuzamosságát, egymásutánosságát érintő esetkör, erről is ejtettünk már szót. A *ne bis in idem* elv büntetőjogon kívüli jelentéstartalma az uniós jog (közösségi jog) fejlődésében fontos szerepet játszott és játszik, mivel az általános jogelvek közé tartozik, eredetileg tehát nem büntetőjogi tartalommal rögzült az uniós jogfejlődésben. Ehhez az SVE, majd az Alapjogi Charta alakította ki később a büntetőjogi vetületet. Az *általános jogelvkénti elismerése* és figyelembe vétele azt jelenti, hogy a különböző igazgatási szintek (tagállami és/vagy uniós) eltérő szankcionálási keretrendszerei (például versenyhatósági ellenőrzés, mezőgazdasági támogatások ellenőrzése stb.) ezen jogelvnek megfelelően működnek. Ez a jogfejlesztő munka az EUB részéről folyamatos, de az uniós (korábban közösségi) jogi *ne bis in idem* elvét érintően lényegében az 1970-es évekre már kikristályosodtak a tartalmi elemek,^[61] ezért ilyen kérdések már alig jelentek meg az EUB előtt.
2. A *szupranacionális igazgatási felelősség és tagállami büntetőjogi felelősség* párhuzamosságának, egymásutánosságának kérdése a Bonda-üggyel^[62] megjelenik ismét az EUB előtt annak ellenére, hogy az általános jogelvi *ne bis in idem* kapcsolatos joggyakorlat már évtizedekkel korábban megszilárdult. Véleményünk szerint a büntetőjogi kontextus felhozatala éppen az Alapjogi Charta hatálybalépése miatt merült fel, s bár a főtanácsnok az Alapjogi Charta 50. cikkének alkalmazását javasolta, a kérdéskört az EUB nem vonta a Charta hatókörébe, és a kérdéses uniós jogi rendelkezések értelmezését a jogelvek és az Engel-kritériumok mentén végezte el.
3. és 4. A *szupranacionális büntetőjogi felelősség és tagállami igazgatási vagy akár a tagállami büntetőjogi felelősség* párhuzamosságával, kollíziójával kapcsolatos elvi konstellációk jelenleg hipotetikusak az uniós jogot tekintve, mivel nincs olyan uniós szerv, amely a büntetőjogi felelősség megállapítását a tagállami igazságszolgáltatási rendszertől függetlenül végezné el, ti.

az Európai Ügyészség^[63] is a tagállami bíróság előtt emel vádat a pénzügyi érdekeket sértő bűncselekmény elkövetése miatt.

4.1. Az Alapjogi Charta és az EUB joggyakorlata

[65] Az uniós jogban a *ne bis in idem* horizontális kontextusa (1. és 2. pont) az SVE 54. cikke kapcsán nem merült fel, az EUB ilyen előzetes kérdéssel nem foglalkozott, illetve a szakirodalom sem tekintette releváns problémakörnek. Álláspontunk szerint ezt a hallgatást jogi érvek nem támasztják alá, tekintve, hogy az SVE 54. cikke transznacionális tárgyi hatálya az olyan helyzetekre is kiterjedhetne, amelyekben – különösen például transznacionális adócsalások vagy büntetőjogilag is releváns kartellezés esetén – az egyik tagállam hatóságai valamely nemzeti igazgatási eljárásban megbírságotlák az illetőt, majd egy másik tagállam büntetőeljárást indít ugyanazon tények alapján. Nem állítható, hogy ilyen esetek nem történhettek meg sehol, azonban az EUB elé ilyen kérdést nem terjesztett nemzeti bíróság.^[64] Így az sem állítható, hogy az Engel-kritériumokat bizonyosan felhívta volna az EUB egy olyan eljárásban, amelyben az SVE 54. cikkét kellett értelmezni, de persze ezt nem lehet kizárni sem. Mindenesetre az Alapjogi Charta hatálybalépése, a *ne bis in idem* elvének tágabb megfogalmazása, valamint az EJEE és az EJEB gyakorlatának általános referenciakeretként való kijelölése új és egyértelmű helyzetet teremtett e kérdésben. Megállapítható azonban, hogy az EUB elé került ügyekben kizárólag a fentiekben bemutatott 1. pont szerinti konstellációk szerepeltek, transznacionális kontextusú ügy még merült fel.

[66] Az első érdemi döntés a Fransson-ügy^[65] volt (2013), amelyben hozzáadottérték-adóra elkövetett jogsértés miatt indított adóigazgatási eljárás és ugyanazon tényalapon történő büntetőeljárás megengedhetősége volt a kérdés. A döntés szerint az Alapjogi Charta 50. cikkében szabályozott *ne bis in idem* elve nem zárja ki, hogy valamely tagállam a hozzáadottérték-adóval összefüggő bevallási kötelezettségek teljesítésének elmulasztásában megnyilvánuló ugyanazon tényállásra egymást követően adójogi szankciót és büntetőjogi szankciót alkalmazzon, amennyiben az első szankció nem büntető jellegű, aminek vizsgálata a nemzeti bíróság feladata. Ezt követően is már több ügyben^[66] volt lehetősége az EUB-nak részletezni és pontosítani az álláspontját, és összességében megállapítható, hogy az Engel-kritériumok következetes alkalmazását a tagállami bíróságoktól is megköveteli, így a *ne bis in idem* elv horizontális érvényessége és a benne foglalt tilalomnak való megfeleléshez a *büntetőjogi felelősséget és szankciókat nem lehet önállóan*, a jogrend egyéb más felelősségi formáitól elkülönülten kezelni.^[67] Hangsúlyozni kell ismételten, hogy az EUB került eddigi ügyek mindegyike tagállamon, tehát *jogrenden belüli kontextusra* vonatkozott, azaz az Alapjogi Charta hatálybalépésének az a változás köszönhető, hogy a *ne bis in idem* elv hatókörébe tartozónak tekintik az előterjesztő bíróságok az ilyen kérdéseket (míg korábban az SVE esetén ez fel sem merült).

4.2. A horizontális *ne bis in idem* magyar jogi leképeződése

4.2.1. Alkotmányos háttér és az Alkotmánybíróság döntései

[67] Ahogy korábban említettük, az Alaptörvény hatálybalépése előtt a *ne bis in idem* elvet közvetve lehetett levezetni más alkotmányos elvekből, kartális megfogalmazása 2012. január 1-jétől hatályos. A *ne bis in idem* horizontális kontextusára vonatkozó, hazai jogi diskurzus eddig sporadikusnak volt tekinthető, de az Alkotmánybíróság itt-ott említést tett erről, így álláspontja szerint

a büntetőjogi gyökerű alkotmányos alapelveknek érvényesülniük kell az olyan – más jogágba sorolt – eljárások tekintetében is, amelyek valamely jogellenes magatartás szankcionálására irányulnak és preventív, valamint represszív jellegű

jogkövetkezmény alkalmazásával zárulnak.^[68]

Az AB azt is megállapította, hogy az alkotmányos garanciarendszer nem csupán a szoros értelemben vett büntetőjog területére terjedhet ki, hanem például a szabálysértési, fegyelmi vagy versenyfelügyeleti (közigazgatási) eljárásokra is.^[69] Az utóbbi időben több olyan döntése is született az Alkotmánybíróságnak (lásd alább), amelyek egészen konkrétan a *ne bis in idem* elv horizontális kontextusához tartoznak. Álláspontunk szerint ez nem tekinthető véletlennek, ugyanis azzal, hogy az EUB az Alapjogi Chartában megfogalmazott alapelveket az EJEE értelmezési mátrixába helyezve láthatóvá tette a *ne bis in idem* horizontális kontextusát, a hazai joggyakorlat és a szakirodalom figyelmét is közvetlenül ráirányította a *ne bis in idem* elvnek eddig csak általánosan kezelt „új” jelentéstartalmaira.^[70]

4.2.2. Büntetőjogi alrendszer

[68] A magyar jogi dogmatikában és a joggyakorlatban is érvényesülő felfogást az Alkotmánybíróság is alátámasztja, amikor megfogalmazza, hogy

a *ne bis in idem* elvében testet öltő és a jogbiztonság követelményével összhangban értelmezett alkotmányos garancia kifejezetten az állami büntetőhatalom visszaélészerű gyakorlásával szemben védi az egyént. Nem tiltja önmagában azt, hogy valakivel szemben ugyanazon jogellenes cselekménye miatt több, különböző jogágakba tartozó, eltérő funkciójú eljárást folytassanak le és ezek eredményeként jogkövetkezményt alkalmazzanak. Magában foglalja ugyanakkor annak a tilalmát, hogy valakivel szemben ugyanazon jogellenes cselekménye miatt egymást követően vagy egymással párhuzamosan több olyan büntető szankció alkalmazására irányuló eljárás folyjon, amelyek eredményeként több büntető jogkövetkezmény alkalmazására kerül sor.^[71]

Ez egyébként arra is rávilágít, hogy az Engel-kritériumok alkalmazásának esetleges következményei a magyar jogrendben is felvethettek volna értelmes vitákat, azonban erre sem a joggyakorlat, sem a szakirodalom nem volt érzékeny az elmúlt harminc évben. A korábban említett alkotmánybírósági tételezések is közvetve, más jogelvekkel kapcsolatosan merültek fel – igaz, az Alkotmánybíróság nem is dönthet olyan kérdésben, amit nem kérdeztek meg tőle, erre pedig csak a közelmúltban került sor először. Mindenesetre az Alkotmánybíróság a 8/2017. (IV. 18.) AB határozatban^[72] alkotmányos követelményt állapított meg az állatvédelmi bíróság mint közigazgatási jellegű felelősség és az *állatkínzás* elkövetési miatti büntetőjogi felelősség egymás mellettisége (annak kizárása) tárgyában. Ambrus István ezt úgy értékeli, hogy

a büntetőjogi szankcionálás vagy legalábbis annak lehetősége kizárja a közigazgatási jogi alapokon álló bíróság kiszabását. Az alkotmányosság mércéjének tehát a *ne bis in idem* elvének kiterjesztő értelmezése felel meg, amely keretében elvileg a büntetőjogi szankció primátusa lehet megállapítható a közigazgatási szankcióval szemben. Ennek természetesen az is feltétele, hogy az adott jogterület szankciója, azonos cselekménnyel kapcsolatban, büntetőjogi jellegűnek minősüljön, mely utóbbi a bírások kapcsán elméletileg vitatható lehet ugyan, az EJEB és az EUB kritériumai alapján azonban feltehetően megállíthatják a helyüket.^[73]

Fontos tétele a döntésnek, hogy más jogágak nem vonhatják el a büntetőjog ultima ratio szerepét, mert ezzel sérülne a jogbiztonság mint a jogállamiság egyik alappillére, így ha van más jogágbeli eljárás, az eljáró hatóságnak figyelembe kell vennie a lehetséges vagy folyamatban levő büntetőeljárás tényét is. Az Alkotmánybíróság a jogalkalmazó felelősségévé teszi, hogy a fentieknek megfelelően értékelje a *ne bis in idem* elvének esetleges sérelmét, de ezzel – ahogy Lárís Liliána kritikái éllel megfogalmazza – „büntetés/joghátrány kiszabási körülménnyé alakítja a tilalmat, másrészt széleskörű, és konkrét szempontrendszer nélküli mérlegelést tesz lehetővé a jogalkalmazók számára”.^[74]

[69] Az alapvető jogok biztosa 2020-ban – konkrét panasz kapcsán – kibocsátott jelentése a *vagyonelkobzás* és az adójogi szankció párhuzamosságával kapcsolatosan rávilágított arra, hogy ha az adóigazgatási döntés a vagyonelkobzás elrendelését követően válik véglegessé, úgy sem jogszabály, sem jogalkalmazási iránymutatás nem áll rendelkezésre a kétszeres elvonás tilalmának az adóigazgatási eljárásban való érvényesítésére.^[75]

[70] Az orvhalászatról és a halvédelmi bírságról szóló 18/2022. (VIII. 1.) AB határozat^[76] szerint az Országgyűlés mulasztásban megnyilvánuló alaptörvény-ellenességet idézett elő azáltal, hogy nem az Alaptörvény B) cikk (1) bekezdéséből fakadó jogbiztonság és XXVIII. cikk (6) bekezdésében rögzített *ne bis in idem* elv összehangolt értelmezéséből fakadó követelményeknek megfelelően szabályozta a halgazdálkodásról és a hal védelméről szóló 2013. évi CII. törvény szerinti halvédelmi hatósági eljárást és a Btk. 246. §-ában foglalt *orvhalászat* miatt folytatható büntetőeljárást.

[71] Az a várakozásunk, hogy az elkövetkezendő években *más jogsértések* vonatkozásában is lesz még lehetősége az Alkotmánybíróságnak az ítélkezési gyakorlatát erősíteni és finomítani, amelyeknél tehát a büntetőjogi tényállásban felmerülő (objektív) tényállási elemek összességének vagy egy részének megvalósításához fűződik más jogágbeli felelősség is.^[77] E döntések nem csupán a *ne bis in idem* elv értelmezésének pontosítását adják meg, hanem a büntetőjog *ultima ratio* jellegére azon esetekben mutatnak rá, amelyekben értelmezhető a jogágakon átívelő fokozatos jogtárgysértés is.^[78]

[72] A magyar büntetőjogban az utóbbi időszakban a fentiekre is figyelemmel jelentős változások figyelhetők meg, illetve továbbiak is várhatók.

- A Btk. 92/A. §-a módosult 2018. január 1-jei hatállyal, amelynek lényege, hogy a szabálysértési perújítás esetén a korábban már végrehajtott szabálysértési elzárás, közérdekű munka és pénzbírság a büntetőjog hasonló természetű büntetéseibe beszámításra kerülhessen.
- 2022. március 1-jétől új rendelkezés lépett hatályba a Btk. módosított 74. § (5) bekezdés c) pontjaként, amely szerint „nem rendelhető el vagyonelkobzás [...] a vagyona, ha azzal kapcsolatban a büntetőeljárás tárgyát képező bűncselekménnyel azonos tényállás miatt közigazgatási hatóság, állami adó- és vámhatóság végleges határozatában vagy közigazgatási perben a bíróság jogerős határozatában fizetési kötelezettséget állapított meg, a fizetési kötelezettség erejéig”.^[79]
- A szabálysértési eljárás és a büntetőeljárás találkozását a korábbi Be. 4. § (5) bekezdése kizárólag olyan helyzetekre rendezte, amikor a szabálysértési felelősséget maga a bíróság állapította meg.^[80] A Be. 2022. március 1-től hatályos 4. § (5) bekezdés szerint: azzal szemben, akinek a felelősségét szabálysértési eljárásban megállapították, azonos tényállás mellett büntetőeljárás – a szabálysértésekről szóló törvény szerinti ügyészi felhívás, felülvizsgálat vagy perújítási eljárás lefolytatása előtt – nem indítható.^[81]
- A 18/2022. (VIII. 1.) AB határozattal megállapított mulasztásos alaptörvény-sértés orvoslására a kézirat lezárásakor még nem került sor.

[1] Willem Bastian VAN BOCKEL: *The ne bis in idem principle in EU law. A conceptual and jurisprudential analysis*, Alphen aan den Rijn, Kluwer Law International, 2010, 30–31.

[2] VAN BOCKEL (1. j.) 30–31.

[3] Különösen lásd AMBRUS István: „A ne bis in idem elve a legújabb európai joggyakorlatban, kitekintéssel a princípium érvényesülésére különböző jogterületek találkozása esetében” *Európai Tükör* 2019/3, 122–135; PÁPAI-TARR Ágnes: „A ne bis in idem elv az Európai Bíróság gyakorlatában” *Miskolci Jogi Szemle* 2017/2, 100–118; HERKE Csongor: „Az európai ne bis in idem elv érvényesülésének gyakorlati problémái hazánkban” in HOMOKI-NAGY Mária – KARSAI Krisztina – FANTOLY Zsanett – JUHÁSZ Zsuzsanna – SZOMORA Zsolt – GÁL Andor (szerk.): *Ünnepi kötet dr. Nagy Ferenc egyetemi tanár 70. születésnapjára*, Szeged, 2018, 413–417; TÓTH Géza: „Az alkotmányos »idem« fogalom a kétszeres eljárás és kétszeres elítélés tilalmának értelmezésében” *Magyar Jog* 2019, 66, 108–121; SZABÓ Judit: „A ne bis in idem elvének hazai fejlődéstörténete” *ÚjBtk.hu* 2021. április 6. LENGYEL Tibor: „Az Európai Unió Bíróságának gyakorlata, valamint hazai szabályozásunk ellentmondásai a ne bis in idem elv érvényesülésének tekintetében” *Belügyi Szemle*, 2019/3, 58–75; LÁRIS Liliána: „Új irányok a kétszeres értékelés tilalma értelmezésében” *Ügyészek Lapja* 2018/6.

[4] A schengeni térségnek – mint korábban az EUSZ, ma az EUMSZ szerinti megerősített együttműködésnek – nem minden tagállam a tagja. Az Egyesült Királyság és Írország fenntartotta magának a jogot a későbbi teljes csatlakozásra, jelenleg a schengeni szabályok egy részét alkalmazzák, azokat, amelyek nem a közös határellenőrzésre vonatkoznak (rendőrségi és büntetőügyekben történő igazságügyi együttműködés). Dánia tagja a schengeni csoportnak, de az egyezmények alapján hozott további intézkedések esetében dönthet arról, hogy kívánja-e alkalmazni azokat, vagy sem. (A térségnek a nem tagállam Norvégia és Izland is tagja.) Az új tagállamok számára a schengeni szabályok mindig kötelezőek, azok közül a közös határellenőrzéssel kapcsolatos szabályokat nem, de a többit alkalmazniuk kell, így érvényes rájuk a kétszeres eljárás tilalma is.

[5] SZABÓ Judit: *A ne bis in idem elve az európai jogalkalmazásban, Doktori értekezés*, Debrecen, 1921, 60.

[6] A versenyjog területén ezen elv tiltja, hogy a Bizottság valamely vállalkozást olyan versenyellenes magatartásért újból szankcionáljon, vagy eljárás alá vonjon, amely miatt a Bizottság egy korábbi (és meg nem támadható) határozatában már szankciót szabott ki vele szemben, vagy amellyel kapcsolatban megállapította felelősségének hiányát. Az EUB (Elsőfokú Bíróság) kidolgozta a *ne bis in idem* elvének versenyjogi alkalmazási feltételeit, és ehhez töretlenül tartja is magát. Részletes elemzés lásd például TOBIAS LIEBAU: „*Ne bis in idem*” in *Europa. Zugleich ein Beitrag zum Kartellsnaktionenrecht in der EU und zur Anrechnung drittstaatlicher Kartellsanktionen*, Berlin, BWV, 2005.

[7] Toshiba, C-17/10, ECLI:EU:C:2012:72.

[8] Lásd Walt Wilhelm, 14/68, ECLI:EU:C:1969:4. Vö. például BLUTMAN László: *Az Európai Unió joga a gyakorlatban – a Brexit után*, Budapest, HVG-ORAC, 2020.

[9] NAGY Ferenc: *Anyagi büntetőjog – Alapvetések és a bűncselekmény tana*, Szeged, Iurisperitus, 2020. 93.

[10] Btk. 81. § (3) bekezdés.

[11] Lásd részletesen AMBRUS (3. j.) 17.

[12] TÓTH Géza: *Azonosság-fogalom a büntetőeljárásban – az identicus jelentéstartalma a tettazonosság és a ne bis in idem elv értelmezésében, Doktori értekezés*, Szeged, 2022, 109. Vö. BH2022. 258.

[13] Történeti áttekintés és elemzés Giesbert SCHWARPLIES: *Die rechtsgeschichtliche Entwicklung des Grundsatzes „ne bis in idem” im Strafprozeß*, Universite de Zurich, 1970; ELEK Balázs: *A jogerő a*

büntetőeljárásban, Debreceni Egyetem, 2012.

[14] A német XIX. századi doktrína (*Planck, Binding, Beling*) a büntetőeljárást természetének logikus következményeként (s nem méltányossági tényezőként) tekintett a jogerőből fakadó *ne bis in idemre*, a büntető igény elenyészéseként (*Strafklageverbrauch*) fogták fel a bíróság jogerős ítéletét, amely maradéktalanul kielégíti és felemészti az állami büntetőigényt. Ez a megközelítés a kontinentális jogrendeket többé-kevésbé ma is jellemzi. Lásd még KARSAI Krisztina: „Ne bis in idem” in LAMM Vanda (szerk.): *Emberi jogi enciklopédia*, Budapest, HVG-ORAC, 2018.

[15] Lásd részletesen Carl-Friedrich STUCKENBERG: „*Double Jeopardy and Ne Bis in Idem in Common Law and Civil Law Jurisdictions*” in Darryl K. BROWN – Jenia Iontcheva TURNER – and Bettina WEISS (szerk.): *The Oxford Handbook of Criminal Process*, Oxford University Press, 2018.

[16] Lásd részletesen TÓTH (12. j.) 20–89.

[17] Vö. KARSAI (14. j.) A hazai eljárásjogi kontextusok részletes elemzését lásd TÓTH (12. j.); SZABÓ (5. j.).

[18] 1976. évi 8. törvényerejű rendelet az Egyesült Nemzetek Közgyűlése XXI. ülészakán, 1966. december 16-án elfogadott Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya kihirdetéséről 14. cikk 7. bekezdés „Senkivel szemben sem lehet büntetőeljárást indítani vagy büntetést kiszabni olyan bűncselekmény miatt, amely miatt az adott ország törvényének és büntetőeljárási jogának megfelelően jogerős ítélettel már elítélték vagy felmentették.”

[19] 1993. évi XXXI. törvény az emberi jogok és az alapvető szabadságok védelméről szóló, Rómában, 1950. november 4-én kelt Egyezmény és az ahhoz tartozó nyolc kiegészítő jegyzőkönyv kihirdetéséről 4. cikk 1. bekezdés „Ha valakit egy állam büntető törvényének és büntető eljárás törvényének megfelelően egy bűncselekmény kapcsán már jogerősen felmentettek vagy elítélték, e személlyel szemben ugyanennek az államnak az igazságszolgáltatási szervei ugyane bűncselekmény miatt nem folytathatnak büntető eljárást, és vele szemben abban büntetést nem szabhatnak ki. 2. Az előző bekezdés rendelkezései nem képezik akadályát annak, hogy az adott állam büntető törvényeinek és büntető eljárás törvényeinek megfelelően az eljárást újból megindítsák, ha új, vagy újólag feltárt tények, vagy az eljárás alapvető hibái természetüknél fogva kihatással vannak a meghozott ítéletre. 3. A jelen cikk rendelkezéseitől az Egyezmény 15. cikkére hivatkozással nem lehet eltérni.”

[20] Például a büntetőeljárást megszüntető ügydöntő határozatokról, a közigazgatási szankciók párhuzamos alkalmazásának lehetőségéről, az elv szabálysértési eljárás vonatkozásában való alkalmazásáról. A vonatkozó joggyakorlat elemzéséhez lásd még MEZEI Péter: „*Double Jeopardy in a Global Context: a Comparative Analysis of the Right not to be Tried or Punished Twice for the Same Criminal Offense*” in BADÓ Attila (szerk.): *Studies in the Fields of Comparative Law and Comparative Constitutional Law*, Szeged, Pro Talenti Universitatis Foundations, 2014; VAN BOCKEL (1. j.).

[21] Nem tértem ki az Európa Tanács és az EK (EU) korábbi instrumentumaira, amelyek elégtelen ratifikációs arány miatt a gyakorlatot nem alakíthatták. Lásd ehhez különösen WIENER A. Imre: „*A ne bis in idem elv érvényesítéséről*” *Büntetőjogi Kodifikáció* 2003/3, 62–68; LIGETI Katalin: *Büntetőjog és bűnügyi együttműködés az Európai Unióban*, Budapest, Közgazdasági és Jogi Kiadó, 2004.

[22] Be. 4. § (3) bekezdés.

[23] Be. 381. § (1) e) pont feljelentés elutasítása; 398. § (1) bek. f) pont; 492. § (1) bek. d) pont; 567. § (1) b) pont eljárás megszüntetése; 637. § (1) bek. b) pont perújítási ok.

[24] A tanúvallomás megtagadása [172. § (1) bek. bc) pont] és a polgári jogi igény egyéb törvényes útra utasítása [560. § (1) bek. g) pont] körében is jut jelentőséghez a korábban már jogerősen elbírált (ugyanazon) cselekmény, de ezekkel ehelyütt a továbbiakban nem foglalkozunk.

[25] A Kúria a belső eljárás keretrendszerben érvényesülő tettazonossági követelmények körében a vád-ítélet hatókörét, a jogerő áttörését, a rendkívüli jogorvoslatokat érintően több fontos egyedi

döntést hozott, ezek részletes és teljességre törekvő elemzését lásd TÓTH (12. j.) és SZABÓ (5. j.).

[26] Hasonlóan lásd Jürgen Kretzinger, C-288/05, ECLI:EU:C:2007:441. Az egyes országok esetleges beszámítási szabályait más alapjogi koncepciókból lehet levezetni (emberi méltóság, általános cselekvési szabadság), de ezt a kérdést az EUB ebben az ügyben nem vizsgálta.

[27] 2013. évi CCXL. törvény a büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról 293.§ (2) bekezdés.

[28] Lásd WIENER (21. j.).

[29] VAN ESBROECK, C-436/04, ECLI:EU:C:2006:165.

[30] A külföldi ítéletek joghatásának elismerése a jogrendekben általában diszkrecionális módon történik, azaz amikor az állam saját döntésétől függően ismeri el a másik államban lefolytatott büntetőeljárást, illetve a meghozott határozatot. Az Nbj. 47–48. §-ai olyan rendelkezéseket is tartalmaznak, amelyek a külföldi ítéletnek – külön elismerés alapján – bizonyos körben érvényességet biztosítanak a belső jogban is. Az ilyen típusú megoldás nem biztosítja teljeskörűen az érintett személy védelmét, mivel egyfelől elképzelhető, hogy bizonyos nemzeti szabályok nem ismerik el a külföldi ítélet érvényét, másrészt pedig a külön döntéshez kötés, azaz az automatizmus hiánya további bizonytalansági tényezőt visz a rendszerbe, amelyen a jogvédelem gyengülhet vagy akár meg is bukhat. Vö. KARSAI Krisztina: „A ne bis in idem alkotmányba iktatása - az Alaptörvény XXVIII. cikk (6) bekezdése” in BALOGH, Elemér (szerk.): *Számadás az Alaptörvényről*, Budapest, Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, 2016, 433-452.

[31] Valójában ezen időpont előtt az alább bemutatandó kerethatározat megfelelő átültetése hiányzott a magyar jogból.

[32] A más országokban hozott ítéletek új büntetőeljárásokban történő figyelembevételéről szóló 2008/675/IB kerethatározat és a bűnügyi nyilvántartásból származó információk tagállamok közötti cseréjének megszervezéséről és azok tartalmáról szóló 2009/315/IB kerethatározat

[33] 1998. évi XIX. törvény a büntetőeljárásról 178/B. §, 266. §.

[34] Balogh, C-25/15, ECLI:EU:C:2016:423.

[35] A másik állam belügyeibe való beavatkozás nemzetközi jogi kérdései értelemszerűen itt figyelmen kívül maradnak. Ahogy ezt korábban megfogalmaztuk itt KARSAI (30. j.).

[36] KARSAI Krisztina: *Alapelvi (r)evolúció az európai büntetőjogban*, Szeged, Iurisperitus, 2015, 104–106.

[37] A *ne bis in idem* elv uniós jogot érintő horizontális kontextusaiban ez ehhez hasonló jelentéstartalmat a (hipotetikus) szupranacionális kontextusok közé soroljuk. Lásd 4. pont.

[38] Lorenz STRAUCH: „Die Europäische Staatsanwaltschaft – Rechtliche Einordnung der ersten supranationalen Strafverfolgungsbehörde” *Zeitschrift für Europarechtlichen Studien* 2021/4, 683–719; Tamara LAPTOS: „EPPO – Diversity and Challenges in Investigation and Prosecution in 22 Member States” *Eucrim* 2021/1, 53–54; Robin LÖÖF: „The EPPO and the Corporate Suspect – Jurisdictional Agnosticism and Legal Uncertainties” *Eucrim* 2020/4, 310–314.

[39] Vö. X, C- 665/20 PPU, ECLI:EU:C:2021:339.

[40] WS, C-505/19, ECLI:EU:C:2021:376.

[41] Vö. KARSAI (36. j.)

[42] Magyar nyelvű elemzéseket lásd AMBRUS (3. j.); PÁPAI-TARR (3. j.); HERKE (3. j.); TÓTH (3. j.); SZABÓ (3. j.); LENGYEL (3. j.); LÁRIS (3. j.).

[43] Például Van Esbroeck, C-436/04, ECLI:EU:C:2006:165; Van Straaten, C-150/05, ECLI:EU:C:2006:614; Gasparini, C-467/04, ECLI:EU:C:2006:610; újabban Orsi és Baldetti, C-217/15 és C-350/15,

ECLI:EU:C:2017:264; LG és MH, C-790/19, ECLI:EU:C:2021:661.

[44] Például Gözütok és Brügge, C-187/01. és C-385/01; ECLI:EU:C:2003:87; Miraglia, C-469/03, ECLI:EU:C:2005:156; Turansky, C-491/07, ECLI:EU:C:2008:768; AZ, C-268/17, ECLI:EU:C:2018:602; AB és társai, C-203/20, ECLI:EU:C:2021:1016 stb.

[45] Kretzinger, C-288/05, ECLI:EU:C:2007:441; Bourquain, C-297/07, ECLI:EU:C:2008:708; Spasic, C-129/14 PPU, ECLI:EU:C:2014:586; X, C-665/20 PPU, ECLI:EU:C:2021:339 stb.

[46] Mantello, C-261/09, ECLI:EU:C:2010:683.

[47] Nina NESTLER: „Das Ende des Vollstreckungselements im (teil-)europäischen Doppelbestrafungsverbot? Überlegungen zum Verhältnis des Art. 50 GR-Charta zu Art. 54 SDÜ” *HRRS* 2013/9, 338–344; Ken ECKSTEIN: „Im Netz des Unionsrechts – Anmerkungen zum Fransson-Urteil des EuGH” *ZIS* 2013/5, 220–225.

[48] Részletesen BALOGH Zsolt – SCHANDA Balázs: „Általános rész” in SCHANDA Balázs – BALOGH Zsolt (szerk.): *Alkotmányjog – Alapjogok*, Budapest, PPKE JÁK, 2001, 26–27; GÁRDOS-OROSZ Fruzsina: „8. § [Alapjogok korlátozása]” in JAKAB András (szerk.): *Az Alkotmány kommentárja*, Budapest, Századvég, 2009, 387–432.

[49] BALOGH–SCHANDA (48. j.) 27.

[50] Stefano RUGGERI: „Transnational Investigations and Prosecution of Cross-Border Cases in Europe: Guidelines for a Model of Fair Multicultural Criminal Justice” in Stefano RUGGERI (szerk.): *Transnational Evidence and Multicultural Inquiries in Europe*, Springer, 2013, 193–228.

[51] Az Eurojust irányelvei.

[52] A Tanács 2009/948/IB kerethatározata (2009. november 30.) a joghatóság gyakorlásával kapcsolatos, büntetőeljárások során felmerülő összeütközések megelőzéséről és rendezéséről, OJ L 328, 15.12.2009, 42–47.

[53] A Tanács 2002. június 13-i 2002/584/IB kerethatározata az európai elfogatóparancsról és a tagállamok közötti átadási eljárásokról, OJ 2002. július 18-i, L 190 1.

[54] Nbj. 12. §.

[55] Nbj. 50. §.

[56] Mantello, C-261/09; ECLI:EU:C:2010:683.

[57] Az Európai Parlament és a Tanács 2014. április 3-i 2014/41/EU irányelve a büntetőügyekben kibocsátott európai nyomozási határozatról, OJ 2014. május 1-i, L 130 1.

[58] A Tanács 2008. november 27-i 2008/909/IB kerethatározata a kölcsönös elismerés elvének büntetőügyekben hozott, szabadságvesztés büntetéseket kiszabó vagy szabadságelvonással járó intézkedéseket alkalmazó ítéleteknek az Európai Unióban való végrehajtása céljából történő alkalmazásáról, OJ L 327, 5.12.2008, 27–46

[59] Az EJEB (nagytanács), 1976. június 8-i Engel és társai kontra Hollandia ítélet (5100/71.; 5101/71.; 5102/71.; 5354/72.; 5370/72. sz. kereset, A. sorozat, 22. sz.) 82. §.

[60] További mérföldkő ítéletek Jussila kontra Finnország [GC] (73053/01), 2006. november 23.; Sergey Zolotukhin kontra Oroszország [GC] (14939/03), 2009. február 10.; A és B kontra Norvégia [GC] (24130/11; 29758/11), 2016. november 15. Lásd még HARMATI Judit – KISS Árpád Lajos: „Az Emberi Jogok Európai Bíróságának ítélete a kétszeres értékelés tilalmáról” *Jogesetek Magyarázata* 2016/4.

[61] A versenyjog területén például a *ne bis in idem* elve tiltja, hogy a Bizottság valamely vállalkozást olyan versenyellenes magatartásért újból szankcionáljon vagy eljárás alá vonjon, amely miatt a Bizottság egy meg nem támadható korábbi határozatában már szankciót szabott ki vele szemben,

vagy amellyel kapcsolatban megállapította felelősségének hiányát, de megengedi az uniós és a nemzeti versenyjog párhuzamos alkalmazását. Vö. például BLUTMAN László: *Az Európai Unió joga a gyakorlatban – a Brexit után*, Budapest, HVG-ORAC, 2020.

[62] Bonda, C-489/10, ECLI:EU:C:2012:319.

[63] Részletesen lásd különösen BÉKÉS Ádám – GÉPÉSZ Tamás: „Az Európai Ügyészség hatásköri szabályozása. Hatékony-e a köztes megoldás?” *Justum Aequum Salutare* 2019/2, 39–49; GARAMVÖLGYI Balázs: „20. § – Az Európai Ügyészség gondolata” in KONDOROSI Ferenc – LIGETI Katalin (szerk.): *Az európai büntetőjog kézikönyve*, Budapest, Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, 2008, 324–334; KARSAI Krisztina: *Az Európai Ügyészség és Magyarország: Kihívás vagy elszalasztott lehetőség?* Budapest, Transparency International Magyarország, 2021, LICHTENSTEIN András: „Ügyészség határok nélkül? – A vádhatóságot érintő jogharmonizációs törekvések Európában” in FEJES Zsuzsanna (szerk.): *Jog határok nélkül*, Szeged, SZTE ÁJDI, 2018, 163–173; MISKOLCZI Barna: *Az európai büntetőjog alternatív értelmezése – büntetőjogi védelem az EU érdekeit sértő csalás ellen. Doktori értekezés*, Pécs, 2018; POLT Péter: „Európai Ügyész: tendenciák és lehetőségek” *Európai Jog* 2015/11, 1–6; UDVARHELYI Bence: „Az Európai Unió törekvései egy Európai Ügyészség felállítására” *Miskolci Doktoranduszok Jogtudományi Tanulmányai* 2017, 425–445.

[64] A korábban említett Bonda-ügy részben tekinthető ilyennek, azonban a kérdéses lengyel büntetőjogi szabályozást az EUB lényegében nem tekintette annak, így az ügy a vázolt hipotetikus esetkorre mégsem vonatkoztatható.

[65] Åklagaren kontra Hans Åkerberg Fransson, C-617/10, ECLI:EU:C:2013:105.

[66] Menci, C-524/15, ECLI:EU:C:2018:197; Garlsson Real Estate, C-537/16, ECLI:EU:C:2018:193; bpost SA, C-117/20, ECLI:EU:C:2022:202; BV, C-570/20, ECLI:EU:C:2022:348.

[67] Lásd BV, C-570/20, ECLI:EU:C:2022:348. Az Európai Unió Alapjogi Chartája 52. cikkének (1) bekezdésével összefüggésben értelmezett 50. cikkében biztosított alapvető jogot úgy kell értelmezni, hogy azzal nem ellentétes, hogy a büntető jellegű eljárások és szankciók halmozásának a hozzáadottérték-adóval (hÉa) kapcsolatos csalárd eltitkolások vagy bevallási mulasztások esetén történő, a nemzeti szabályozás által a legsúlyosabb esetekre előírt korlátozása csak az e halmozás alkalmazási feltételeit meghatározó jogszabályi rendelkezéseket megszorítóan értelmező ítélkezési gyakorlatból következik, feltéve hogy a jogsértés elkövetésekor észszerűen előrelátható, hogy az büntető jellegű eljárások és szankciók halmozásának tárgyát képezheti, azonban azzal ellentétes az olyan nemzeti szabályozás, amely a pénzbüntetés és a szabadságvesztés-büntetés halmozása esetén – adott esetben a nemzeti bíróságok által értelmezett – egyértelmű és pontos szabályokkal nem biztosítja, hogy a kiszabott szankciók összessége ne haladja meg a megállapított jogsértés súlyát. Ezt a megközelítést az EJEB „integrált” vagy összekapcsolt eljárásoknak („integrated dual (administrative/criminal) process”; „integral scheme”) tekinti, lásd A és B kontra Norvégia [GC] (24130/11; 29758/11), 2016. november 15.

[68] 19/2009. (II. 25.) AB határozat, ABH 2009, 146, 152–154, 157.

[69] 30/2014. (IX. 30.) AB határozat, Indokolás [48]–[63].

[70] A hazai szakirodalomból lásd még AMBRUS István: „A ne bis in idem elve a legújabb európai joggyakorlatban, kitekintéssel a princípium érvényesülésére különböző jogterületek találkozása esetében” *Európai Tükör* 2019/3. LENGYEL Tibor: „A ne bis in idem elv gyakorlati érvényesülésének korlátai Magyarországon az igazgatási és a büntetőjogi szankciók tükrében” *Belügyi Szemle* 2020/5, 53–70.

[71] 18/2022. (VIII. 1.) AB határozat a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény 246. § b) pontja elleni bírói kezdeményezésről (orvhalászat, kétszeres értékelés tilalma) 66, 3.1.

[72] 8/2017. (IV. 18.) AB határozat az állatok védelméről és kíméletéről szóló 1998. évi XXVIII. törvény 43. § (1) és (4) bekezdésének alkalmazásával kapcsolatos alkotmányos követelmény megállapításáról
25. oldal

[73] AMBRUS István: „Az Alkotmánybíróság határozata az állatkínzás bűncselekménye és az állatvédelmi bírósággal sújtandó cselekmény összefüggéseiről” *Jogesetek Magyarázata* 2017/4.

[74] LÁRIS Liliána: „Új irányok a kétszeres értékelés tilalma értelmezésében” *Ügyészek Lapja* 2018/6.

[75] Az alapvető jogok biztosának jelentése az AJB-1084/2020. számú ügyben a kétszeres elvonás tilalmával összefüggésben.

[76] 18/2022. (VIII. 1.) AB határozat a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény 246. § b) pontja elleni bírói kezdeményezésről (orvhalászat, kétszeres értékelés tilalma).

[77] Fogyasztóvédelmi, illetve versenytildmi tényállásokkal kapcsolatosan lásd KARSAI Krisztina: „A büntetőjogi fogyasztóvédelem egyes általános kérdéseiről” *Jogtudományi Közlöny* 2008/7–8, 333–340.

[78] KARSAI Krisztina: „Az ultima ratio elvről – másképpen” in JUHÁSZ Zsuzsanna – NAGY Ferenc – FANTOLY Zsanett (szerk.): *Sapientia sat. Ünnepi kötet Dr. Cséka Ervin professzor 90. születésnapjára*, Szegedi Tudományegyetem, 2012, 253–260.

[79] Lásd még EBD2019. B.16. Az adóügyi eljárásban kiszabott adóbírság nem zárja ki az adóbírság alapjául szolgáló cselekmény miatt büntetőeljárás megindítását és büntető szankció alkalmazását, ez nem sérti a kétszeres eljárás tilalmát, de a kiszabott adóbírságnak a büntetőeljárásban jelentősége lehet. Lásd BH2020. 202. Annak elbírálása, hogy az adóhatóság általi jövedéki bírság megfizetésére kötelezés mellett a büntetőeljárásban alkalmazott szankció sérti-e a kétszeres elbírálás tilalmát, nem felülvizsgálati, hanem perújítási eljárásra tartozó kérdés.

[80] Vö. 79. BKv.

[81] A módosításra – az indokolás szerint is bevallottan – azért került sor, mert a Budai Központi Kerületi Bíróság C-131/21. számon előzetes döntéshozatali kérelmet nyújtott be az EUB-hoz az Alapjogi Charta 50. cikkével való esetleges összeegyeztethetlenség okán. Miközben az EUB hatáskörének hiányát állapította meg, a magyar jogalkotó – helyesen – a megfelelő módon módosította a vonatkozó jogszabályokat. KI, C-131/21, ECLI:EU:C:2021:695.